

Roman Ceglarek

Akademia Katolicka w Warszawie, Polska

xrc@onet.eu

ORCID: 0000-0001-6228-1950

Doskonalenie zawodowe i pragmatyka służbowa jako istotny komponent działalności Związku Katechetów w Galicji (1899–1909)

Professional Development and Service Pragmatics as an Essential
Component of the Activity of the Association of Teaching Priests
in Galicia (1899–1909)

ABSTRACT: The aim of this article is to characterise the methods, forms and activities within the framework of in-service training and professional pragmatics of the Association of Teaching Priests in Galicia in the years 1899–1909, which was a particular feature of the activity of this organisation – the first of its kind intended for the Polish clergy involved in religious teaching and upbringing during the period of partitions, in the territory occupied by Austria. The first part is devoted to the issues of increasing the educational content and personal development of the members of the Association of Teaching Priests and focuses on the matter of shaping and improving their professional skills, which was accomplished through the organisation of lectures and thematic discussions, demonstration lessons, RE teachers' conventions, the provision of teaching resources, the reading of professional periodicals, and through participation in spiritual formation aimed at strengthening the faith of the teaching priests and renewing their enthusiasm in the field of religious teaching and upbringing. The second part deals with the regulations governing the rights and duties of priests as school teachers and focuses on initiatives taken by members of the Association of Teaching Priests to improve their working conditions in the school environment in terms of financial and service conditions. The key conclusions include the statement that the main reason for establishing the said organisation and undertaking the indicated forms of activity was the concern for the effectiveness of education and religious formation of pupils as well as protection of teaching priests' labor rights.

KEYWORDS: Association of Teaching Priests, Galicia, religious teaching, religious upbringing, in-service training, professional pragmatics

ABSTRAKT: Celem artykułu jest scharakteryzowanie metod, form i działań wchodzących w zakres doskonalenia zawodowego i pragmatyki służbowej Związku Katechetów w Galicji w latach 1899–1909, które były szczególnym rysem aktywności tej organizacji – pierwszej tego typu adresowanej do polskiego duchowieństwa zajmującego się nauczaniem i wychowaniem religijnym w okresie zaborów na terenach zajętych przez Austrię. Pierwsza część poświęcona jest kwestiom zwiększania kapitału merytorycznego i osobowego członków Związku Katechetów i koncentruje się wokół sprawy kształtowania i podnoszenia ich umiejętności zawodowych, co dokonało się poprzez organizowanie odczytów i dyskusji tematycznych, lekcji pokazowych, zjazdów katechetycznych, udostępniania środków dydaktycznych, lekturę fachowych periodyków oraz poprzez udział w formacji duchowej nakierowanej na umocnienie wiary katechety i odnowę jego zapału w dziedzinie nauczania i wychowania religijnego. Z kolei druga część dotyczy przepisów regulujących prawa i obowiązki katechety jako pracownika szkoły i ogniskuje się na inicjatywach podejmowanych przez członków Związku Katechetów zmierzających do poprawy ich warunków pracy w środowisku szkolnym pod względem materialnym i służbowym. Wśród kluczowych konkluzji pojawiła się konstatacja, że głównym powodem powołania rzeczony organizacji i podejmowania wskazanych form aktywności była troska o efektywność edukacji i formacji religijnej uczniów, a także ochrona praw pracowniczych katechetów.

SŁOWA KLUCZOWE: Związek Katechetów, Galicja, nauczanie religijne, wychowanie religijne, doskonalenie zawodowe, pragmatyka służbowa

Wstęp

Na przełomie XIX i XX w. w Galicji powstawało wiele polskich organizacji reprezentujących interesy różnych grup zawodowych. Jedną z nich był Związek Katechetów (ZK), który rozpoczął swoją działalność 20 XI 1899 r. we Lwowie. Przynależeli do niego księża katecheci oraz duszpasterze zajmujący się edukacją i formacją religijną dzieci i młodzieży na terenie czterech diecezji: krakowskiej, lwowskiej, przemyskiej i tarnowskiej. Zazwyczaj w miejscu swojego zatrudnienia zakładali oni koła miejscowe (KM) – oddziały terenowe ZK, które wspólnie tworzyły organizację zawodową katechetów i wychowawców katolickich – pierwszą tego typu na ziemiach polskich okresu zaborów. W jej ramach podejmowali liczne inicjatywy, do których na pewno zaliczyć można dążenie do wprowadzenia i rozwinięcia różnych form doskonalenia zawodowego swoich członków oraz wypracowanie propozycji rozwiązań w zakresie pragmatyki służbowej, co również wiązało się z nadaniem właściwej rangi nauczaniu i wychowaniu religijnemu w szkołach i poza nimi. Celem niniejszej publikacji jest scharakteryzowanie tych dwóch wymiarów działalności ZK w Galicji w latach 1899–1909, a więc w pierwszej dekadzie jego funkcjonowania. Głównymi źródłami informacji w tym zakresie są: dwa czasopisma katolickie

z tego okresu – *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski (DKD)*¹ oraz *Gazeta Kościelna (GK)*, które na swoich łamach zamieszczały cały szereg sprawozdań, komunikatów i artykułów dotyczących ZK, a także znikome materiały archiwalne, które ocalały po dwóch wojnach światowych². Ich uzupełnieniem są nieliczne publikacje dotyczące tej organizacji³.

1. Odczyty i dyskusje

Zgodnie ze statutem ZK istotnym elementem spotkań jego członków w oddziałach terenowych miały być odczyty i pogadanki⁴. Należały one do kanonu spotkań w KM (zwłaszcza po 1907 r.), gdzie zazwyczaj wygłaszano odczyt lub referat (o treści najczęściej naukowej i popularnonaukowej), po czym następowała dyskusja⁵. Po przedłożeniu danej kwestii przystępowano do pogadanki ukierunkowanej tematyką przedstawionego wystąpienia. Właśnie w taki sposób zainaugurowały swoje zebrania zwyczajne koła w Tarnowie (4 XII 1899) i we Lwowie (2 I 1900). W tym pierwszym referat tematyczny o szkołach przemysłowych uzupełniających i o szkołach zawodowych wygłosił ks. Adam Frączkiewicz⁶,

¹ Czasopismo powstało w 1897 r. w Tarnowie staraniem ks. Walentego Gadowskiego. Początkowo wychodziło jako *Dwutygodnik Katechetyczny* (dalej: *DK*), a od 1900 r. już jako *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* (dalej: *DKD*).

² Niewiele materiałów odnoszących się do Związku Katechetów w Galicji ocalało z tego okresu. Mieszczą się one w Oddziale Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie oraz w Archiwum Archidiecezji Lwowskiej Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie. W pierwszym znajduje się statut tej organizacji, w drugim – zaledwie kilka pism powiązanych z jej działalnością.

³ Dotychczas ukazał się zwięzły artykuł będący krótkim zarysem historii Związku Katechetów oraz nieliczne publikacje, w których znajdują się odniesienia do tej organizacji: Artur Kapuśniak, „Związek Księży Katechetów w Galicji,” *Collectanea Historica* 2, no. 1 (2003): 38–52; Walenty Gadowski, *Wspomnienia katechety*, ed. Adam Solak (Wydawnictwo Naukowe PAT, 2002), 137–38; Bogusław Poleć, „Ks. Walenty Gadowski – twórca ruchu katechetycznego,” in *Wkład ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956) w rozwój katechetyki*, ed. Józef Stala (Wydawnictwo UNUM, 2006), 58–59; Czesław Chrzęszcz, *Wychowawcy elit: Działalność katechetów galicyjskich szkół średnich w latach 1867–1918* (Wydawnictwo M, 2014).

⁴ Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego, 1899, f. 146, op., 25a, nr 10, Namiestnictwo Galicji miasto Lwów, Oddział Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Lwów; „Związek Katechetów,” *Ateneum Kapłańskie* 1, no. 1 (1909): 452–53.

⁵ „Z lwowskiego Koła XX. Katechetów,” *Gazeta Kościelna* (dalej: *GK*), November 20, 1908, 569; „Z Koła tarnowskiego XX. katechetów,” *GK*, November 5, 1909, 565.

⁶ „Zc Związku Katechetów,” *DKD* 4, no. 2 (1900): 42–43.

a w drugim – o ujednoczeniu szkolnych praktyk religijnych – ks. Alojzy Jougan⁷. Po referatach przeprowadzono ożywioną dyskusję i sformułowano wnioski.

Związkowi zależało, aby wszyscy jego członkowie aktywnie włączali się w swoich KM w przebieg zebrań poprzez opracowywanie odczytów i referatów. Na zgromadzeniu ogólnym (walnym) 8 II 1901 r. we Lwowie⁸ Wydział (Zarząd) ZK apelował o podejmowanie przede wszystkim zagadnień z zakresu dydaktyki i metodyki katechetycznej z poszczególnych przedmiotów nauczanych w ramach lekcji religii (np. liturgia, dogmatyka, etyka)⁹. Uważał, że taka problematyka powinna być priorytetowa jako najbardziej odpowiadająca celom statutowym, poszerzająca zawodową wiedzę i umiejętności praktyczne związane z edukacją religijną, co zostało mocno wyartykułowane na walnym zebraniu 4 II 1903 r. we Lwowie¹⁰. Niestety w początkowym okresie funkcjonowania ZK samoczynne zgłaszanie się z referatem należało do rzadkości¹¹. Pewnym rozwiązaniem w tym względzie było zapraszanie przez KM prelegentów spoza stowarzyszenia¹².

Niektóre zebrania w KM, szczególnie we Lwowie, pomyślano jako wydarzenia cykliczne, prezentujące daną problematykę przez dwa lub trzy spotkania, naświetlające jej różne aspekty składające się na organiczną całość. Inne miały jedynie charakter epizodyczny, omawiając jednorazowo poruszaną kwestię¹³. Niezależnie od przyjętej formy przedłożenia prezentowały szeroki wachlarz podejmowanych zagadnień: nowoczesne teorie nauczania i wychowania na podstawie zagranicznej literatury z zakresu pedagogiki i katechetyki¹⁴; programy nauczania w różnego typu szkołach na terenie Galicji¹⁵ i Królestwa Polskiego¹⁶; dydaktyka i metody-

⁷ "Związek Katechetów," *GK*, January 11, 1900, 13; "Związek Katechetów," *GK*, January 25, 1900, 29–30.

⁸ W latach 1899–1909 wszystkie zgromadzenia ogólne (walne) Związku Katechetów miały zawsze miejsce we Lwowie.

⁹ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 14, 1901, 84.

¹⁰ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 12, 1903, 62.

¹¹ "Ze Związku Katechetów," *GK*, December 3, 1903, 459.

¹² "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, October 2, 1908, 482; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, October 9, 1908, 494; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, October 16, 1908, 506.

¹³ "Ze Związku Katechetów," *GK*, January 16, 1902, 29; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 13, 1902, 68; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, November 27, 1908, 581; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, March 5, 1909, 129.

¹⁴ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, January 8, 1909, 21; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, May 14, 1909, 256.

¹⁵ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, October 8, 1909, 514; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, October 15, 1909, 526; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, October 22, 1909, 538; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, December 24, 1909, 657.

¹⁶ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, March 5, 1909, 129.

ka lekcji religii w tychże szkołach¹⁷; duszpasterstwo katechetyczne uczniów¹⁸; aktualne zagrożenia moralne i problemy społeczno-kulturowe dotyczące dzieci i młodzieży¹⁹; materiały pomocnicze do edukacji i formacji religijnej²⁰; a także specjalistyczne zagadnienia teologiczne²¹ czy z zakresu archeologii biblijnej²² oraz pragmatyki zawodowej²³. Niektóre referaty, a nawet relacje z przebiegu dyskusji zamieszczano w *GK*²⁴ oraz w *DKD*²⁵. Jak znaczną wagę przywiązywano do nich, niech świadczy fakt, że zdając sprawozdanie za rok 1909, podczas walnego zebrania we Lwowie (31 I 1910), ks. Aleksander Pechnik, prezes ZK (od 1906 r.), nie tylko dziękował za nie, ale wymienił z imienia i nazwiska wszystkich prelegentów²⁶. Zaznaczył ponadto, że w samym tylko kole lwowskim w minionym trzyleciu odbyły się aż 52 odczyty²⁷. Z upływem lat ich liczba znacznie wzrosła, bowiem ZK kładł coraz większy nacisk na aspekt szkoleniowy, a mniej na kwestie organizacyjne, które dominowały w pierwszej dekadzie jego działalności.

2. Katechezy pokazowe

Duże znaczenie w doskonaleniu umiejętności katechetów w zakresie sztuki prowadzenia zajęć w szkole miały lekcje pokazowe, określane też jako otwarte,

¹⁷ "Ze Związku Katechetów," *GK*, January 16, 1902, 29; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 13, 1902, 68; "Ze Związku Katechetów," *GK*, January 29, 1903, 41; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 7, no. 7 (1903): 226; "Ze Związku Katechetów," *GK*, March 5, 1903, 101; "Ze Związku Katechetów," *GK*, March 31, 1904, 113; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105ab.

¹⁸ "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 7 (1900): 175; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, December 11, 1908, 606; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105ab.

¹⁹ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, May 7, 1909, 240; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105ab.

²⁰ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, November 26, 1909, 606; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, December 10, 1909, 630; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105ab.

²¹ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, November 27, 1908, 581; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105b.

²² "Posiedzenie przemyskiego Koła XX. Katechetów," *Echo Przemyskie* 14, no. 50 (1909): 2.

²³ "Koło Katechetów," *DKD* 6, no. 18 (1902): 514.

²⁴ [Aleksander Pechnik], "O potrzebie wprowadzenia apologetyki do naszych szkół średnich," *GK*, June 18, 1909, 319–21.

²⁵ [Franciszek Gołba], "Stanowisko wychowawcy wobec doktryn Lutosławskiego," *DKD* 7, no. 9 (1903): 286–89; "Spowiednik jako lekarz z grzechu samogwałtu," *DKD* 12, no. 3 (1908): 109–11.

²⁶ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105a.

²⁷ "Ze Związku katechetów," *GK*, March 5, 1909, 132a.

czyli takie, w których uczestniczyła – poza prowadzącym katechezę – większa liczba katechetów (obserwujących). Od samego początku istnienia Wydział ZK zachęcał do ich prowadzenia w ramach zebrań członków KM. Widziano w nich nie tylko możliwość pokazania stopnia opanowania warsztatu dydaktycznego i struktury katechezy, ale przede wszystkim sposobność prezentacji innowacyjnych rozwiązań metodycznych i organizacyjnych, a także szansę rozwijania u prowadzącego lekcję umiejętności samokontroli oraz samooceny własnej pracy. Miały więc wymiar szkoleniowy i – ze względu na swój praktyczny charakter – były bardzo cenione jako element kształtowania kwalifikacji zawodowych oraz podnoszenia efektywności procesu katechetycznego. Zdaniem ks. Jougana, pierwszego prezesa ZK, świadczyły one o żywotności i sensowności założonej przez katechetów organizacji. Należało je podejmować w każdym KM, włączając kolejnych członków w jej prowadzenie²⁸. Organizowano je z uwzględnieniem różnych rodzajów szkół i klas²⁹. Przy doborze tematów katechez często sugerowano się analizą sytuacji szkolnej i sygnałami ze strony samych katechetów, którzy poszukiwali fachowych wskazówek dla realizacji trudnych zagadnień katechizmowych wynikających z programu nauki religii. Takimi przesłankami kierowało się chociażby koło w Krakowie, powierzając w 1904 r. ich prowadzenie wybitnym katechetom – ks. Franciszkowi Gołbie i ks. Marcelemu Ślepickiemu, którzy bazując na swojej wiedzy i doświadczeniu, prowadzili katechezę, wskazując obserwującym rozwiązania możliwe do realizacji w praktyce katechetycznej. Dopełnieniem prowadzonych zajęć było omówienie ich przebiegu oraz dyskusja nad podjętymi w toku lekcji działaniami dydaktycznymi i wychowawczymi³⁰.

Część katechetów miała doskonałą orientację w zakresie metodologii prowadzenia omówień po lekcjach otwartych, bowiem byli wykładowcami akademickimi katechetyki i prowadzili tego typu zajęcia ze studentami. Ponadto część z nich brała udział w zagranicznych kursach katechetycznych, gdzie uczestniczyła w lekcjach otwartych i ich ocenie, poszerzając swoje kompetencje w tej dziedzinie³¹. Wśród nich na pewno należy wskazać ks. Walentego Gadowskiego (koło w Tarnowie) oraz ks. Adama Gerstmannia i ks. Zygmunta

²⁸ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 12, 1903, 62.

²⁹ "Ze Związku Katechetów," *GK*, May 15, 1902, 219; "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, November 12, 1909, 579.

³⁰ "Ze Związku Katechetów," *DKD* 8, no. 21 (1904): 641.

³¹ "Kurs katechetyczny w Monachium," *DKD* 9, no. 20 (1905): 628–30; "Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu," *DKD* 12, no. 9 (1908): 341–42.

Bielawskiego (koło we Lwowie)³². Nie dziwi więc fakt, że w *DKD* redagowanym przez tego pierwszego, relacjonującym przebieg kursu w Wiedniu w 1905 r., odniesiono się krytycznie nie tylko do samej katechezy, którą obserwowali uczestnicy, ale również do sposobu jej omówienia. Zarzucano prowadzącemu, że przed jej rozpoczęciem nie było odpowiedniego przygotowania uczestników kursu do odbioru katechezy przez dostarczenie im przed pokazem zwięzłych wiadomości o zarysie koncepcji prowadzonych zajęć (uzasadniając swój wybór i sposób opracowania lekcji), zaplanowanych celach i metodach oraz zespole uczniowskim, co umożliwiłoby bardziej aktywne i ukierunkowane śledzenie przebiegu katechezy i konfrontowanie spostrzeżeń z uzyskanymi wcześniej informacjami. Twierdzono, że po jej zakończeniu najpierw powinna pojawić się refleksja samego prowadzącego, aby mógł odnieść się do jej przebiegu i omówić stopień realizacji przyjętych wcześniej założeń, po czym winna nastąpić dyskusja – analiza i interpretacja treści lekcji ze szczególnym uwzględnieniem interesujących katechetów zagadnień. Całość zakończono konkluzją, że: „Tylko w ten sposób można celowo objąć całość lekcji – także pod względem wychowawczym – i przyczynić się do odświeżenia i praktycznego zastosowania wszystkich zasad dydaktycznych i pedagogicznych, o których wśród lekcji pamiętać się powinno”³³. Z zastosowaniem tych wskazań starano się przeprowadzić procedurę oceny zajęć dydaktycznych z religii na Pierwszym Kursie Katechetycznym we Lwowie w 1907 r. (zorganizowanym przez ZK), kładąc mocny akcent na krytyczną ocenę jakości prowadzonych katechez otwartych³⁴.

Uważając je za istotne ogniwo doskonalenia warsztatu katechetycznego, na Drugim Kursie Pedagogiczno-Katechetycznym w Wiedniu w 1908 r. postulowano, aby katecheci jak najczęściej hospitowali się wzajemnie w szkołach, w których uczą, co miało zaowocować wypracowaniem dobrej techniki prowadzenia zajęć³⁵. Zamysł ten był realizowany w ZK w Galicji z coraz większym natężeniem, zwłaszcza w kole lwowskim, po 1909 roku.

3. Muzeum Katechetyczne

Z inicjatywy członków ZK doszło do powstania Muzeum Katechetycznego. Inspiracją dla niego były muzea szkolne, powstające w Europie w drugiej połowie

³² W[alenty] G[adowski], „Notatki z podróży,” *DKD* 9, no. 21 (1905): 661; „Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie,” *DKD* 15, no. 4 (1910): 151.

³³ „Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 9, no. 5 (1905): 157–58.

³⁴ Szczepan Szydelski, „Kurs katechetów we Lwowie,” *Muzeum* 23, no. 1 (1907): 446–47.

³⁵ „Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 9 (1908): 344.

XIX wieku. Pierwsze z nich otwarto w 1851 r. w Stuttgarcie³⁶, po czym tworzone kolejne, m.in. we Lwowie w 1903 roku³⁷. Na wzór instytucji muzealnych, gromadzących eksponaty tematyczne w celu upowszechnienia podstawowych wartości historii, nauki i kultury z zamiarem umożliwienia korzystania ze zgromadzonych zbiorów, powoływano muzea szkolne zbierające i udostępniające nauczycielom pomoce dydaktyczne dla wzbogacenia ich warsztatu zawodowego i podnoszenia efektywności pracy³⁸. Analogicznie do nich tworzone muzea katechetyczne jako miejsca udostępniania zbiorów z dziedziny edukacji i formacji religijnej z przeznaczeniem dla katechetów i wychowawców katolickich, z myślą o rozwijaniu ich kompetencji i kwalifikacji. Ich celem było „zbieranie zabytków i materiałów do dziejów nauczania religii i moralnego wychowania młodzieży, zarazem gromadzenia dzieł nowoczesnych, wchodzących w zakres zawodu katechetów i środków, służących do uzmysłowienia nauki”³⁹.

Pomysłodawcą utworzenia Muzeum Katechetycznego we Lwowie był ks. Feliks Józefowicz, członek Wydziału ZK. Zakomunikował to na zebraniu lwowskiego koła 18 I 1905 roku. Wysunięta przez niego propozycja nie była jakimś zaskoczeniem, bowiem należał on do członków Zarządu Polskiego Muzeum Szkolnego we Lwowie⁴⁰, miał już zatem spore doświadczenie organizacyjne związane z tego typu instytucją, które mógł wykorzystać przy uruchomieniu muzeum bardziej sprofilowanego, dedykowanego wyłącznie katechetom, a nie wszystkim pedagogom. Tymczasowo Muzeum Katechetyczne miało mieścić się w siedzibie Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Kapłanów we Lwowie, gdzie Zarząd ZK i koło lwowskie zbierało się na zebrania (Plac Kapitulny 7). Fundusz potrzebny na jego prowadzenie miał pochodzić ze składek uiszczanych w połowie przez członków KM we Lwowie i w połowie przez ZK. Muzeum miało być bowiem dostępne dla wszystkich zapisanych do ZK, choć z góry zakładano, że jego głównym adresatem będzie lwowskie środowisko katechetyczne ze względu na jego lokalizację. Postanowiono wystosować petycję do duchowieństwa w Galicji z prośbą o przekazywanie na rzecz muzeum materiałów związanych z dziełem katechizacji. Zaliczono do nich: podręczniki szkolne do nauki religii (dawniej i aktualnie używane); katechizmy i historie biblijne; modlitewniki i śpiewniki religijne dla uczniów; egzorty szkolne drukowane i w formie rękopisów; mapy i atlasy do nauki geografii biblijnej i dziejów

³⁶ „III. Sprawozdanie zarządu ‘Muzeum Katechetycznego,’” *GK*, January 31, 1908, 54.

³⁷ „Polskie Muzeum szkolne we Lwowie,” *DKD* 7, no. 24 (1903): 754–55.

³⁸ G[adowski], „Notatki z podróży,” 661–62.

³⁹ „Roczne sprawozdanie Muzeum katechetycznego,” *GK*, December 28, 1905, 543.

⁴⁰ *Dziesięciolecie Polskiego Muzeum Szkolnego we Lwowie: 1903–1913* (Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych Związkowa Drukarnia, 1913), 57.

kościelnych; obrazy biblijne i inne eksponaty służące do nauki pogładowej; programy nauki religii i kurendy biskupie odnoszące się do nich oraz innych spraw szkolnych; dzieła z zakresu katechetyki i metodyki, archeologii biblijnej i liturgii kościelnej oraz komentarze katechizmowe i biblijne; a nawet życiorysy zasłużonych katechetów wraz z fotografiami⁴¹. Struktura organizacyjna tego muzeum miała mieć zatem dwa działy – historyczny i współczesny. Związki chodziło bowiem z jednej strony o dokumentowanie historii nauczania religii i wychowania moralnego, z drugiej – o dostarczanie aktualnych środków dydaktycznych potrzebnych do prowadzenia katechezy⁴². Planowano więc, że będzie składać się ono nie tylko z biblioteki tematycznej, ale także innych pomocy katechetycznych wspomagających proces kształcenia. Realizacją całego przedsięwzięcia, w tym gromadzeniem nadsyłanych materiałów, ich inwentaryzacją i katalogowaniem, mieli się zająć wspomniany już ks. Józefowicz oraz księża Józef Krechowicz i Aleksander Moszczyński⁴³. Jednak początkowo wielu duchownych i katechetów nie przejawiało zainteresowania tego typu muzeum, dlatego prezes tarnowskiego koła – ks. Gadowski apelował o szerszą i bardziej intensywną akcję informacyjno-agitacyjną, chociażby przy okazji planowanego wiecu katechetycznego we Lwowie⁴⁴. Mimo wszystko powoli materiały zaczęły spływać do Muzeum Katechetycznego, a listę ofiarodawców umieszczano na łamach *GK*⁴⁵. Przyczynił się do tego między innymi ordynariat lwowski, który w kurendzie z 21 III 1905 r. wzywał duchowieństwo diecezjalne do poparcia tej idei⁴⁶. Wspierała ją również redakcja *DKD*, zamieszczając w czasopiśmie artykuł promujący tę instytucję⁴⁷. Poszerzanie zbiorów Muzeum Katechetycznego było dla ZK ważne, bo prowadziło do gromadzenia cennych archiwaliów i tworzenia bazy dydaktycznej, dlatego kwestia tej instytucji stawała się przedmiotem zebrań w KM⁴⁸. Do 24 II 1909 r. w sumie zebrano 992 eksponaty, a ponadto

⁴¹ “Roczne sprawozdanie Muzeum katechetycznego we Lwowie,” *Kronika Dyecezyi Przemyskiej* 6, no. 2 (1906): 124–26; “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 2, 1905, 61–62.

⁴² “II. Sprawozdanie Muzeum katechetycznego,” *GK*, January 18, 1907, 24–25; Aleksander Pechnik, “W sprawie Związku Katechetów,” *GK*, May 18, 1906, 202.

⁴³ “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 2, 1905, 61–62.

⁴⁴ “Pod rozprawę zjazdowi katechetów we Lwowie,” *DKD* 10, no. 22 (1906): 648.

⁴⁵ “Roczne sprawozdanie Muzeum katechetycznego,” 543; “II. Sprawozdanie Muzeum katechetycznego,” 24–25; “III. Sprawozdanie zarządu ‘Muzeum Katechetycznego,’” *GK*, January 31, 1908, 54–55; “Sprawozdanie Zarządu Muzeum katechetycznego (1905–1908),” *GK*, March 5, 1909, 132b.

⁴⁶ “Sprawozdanie Zarządu Muzeum katechetycznego (1905–1908),” 132b.

⁴⁷ “W sprawie muzeum katechetycznego,” *DKD* 11, no. 10 (1907): 386–391.

⁴⁸ “Z lwowskiego Koła XX. Katechetów,” *GK*, January 31, 1908, 57.

ofiary pieniężne. Jego założenie i wzbogacanie zbiorów ks. Pechnik uważał za spory sukces ZK⁴⁹.

4. Zjazdy katechetyczne

Związek był tworzony z myślą o doksztalcaniu i permanentnym doskonaleniu swoich członków. Doniosłą rolę w tym procesie odegrały zjazdy katechetyczne, które zazwyczaj przybierały charakter teoretyczny (wiece i kongresy) bądź praktyczny (kursy). Dość często łączono jednak te dwa aspekty, co sprawiało, że miały one wymiar naukowy i szkoleniowy. W takim kształcie urządzano je nie tylko w Galicji, ale również poza jej granicami. Ich organizatorami były zazwyczaj różne stowarzyszenia katechetów i pedagogów krajowych i zagranicznych. Oznacza to, że ich członkowie korzystali z oferty zaproponowanej przez inne organizacje (będąc ich odbiorcami) lub sami przygotowywali tematyczne zjazdy (będąc ich twórcami). W tej podwójnej roli występował także ZK we Lwowie.

Jeśli chodzi o zjazdy zagraniczne⁵⁰, to należy wskazać na Pierwszy Kurs Katechetyczny w Wiedniu (13–25 II 1905)⁵¹. Wzięło w nim udział około 20 katechetów z Galicji (z samego Lwowa zadeklarowało się 7 członków KM)⁵², w tym księża: Jougan, prezes ZK, Zygmunt Lenkiewicz i Józefowicz⁵³. Zjazd koncentrował się na metodyce lekcji religii, a zwłaszcza na metodzie monachijskiej⁵⁴. Opierała się ona na nowej teorii nauczania opracowanej przez Jana Fryderyka Herbart, filozofa i pedagoga, wprowadzającej kilka stopni formalnych (etapów), wedle których należało prowadzić lekcje. Na grunt katechezy metodę monachijską przenieśli ks. Antoni Weber, przygotowując jej podstawowe założenia teoretyczne, oraz ks. Henryk Stieglitz, poświęcając się wdrażaniu jej w praktykę katechetyczną. Właśnie ta problematyka wzbudzała wielkie zainteresowanie i stała się tematem wiodącym kolejnych kursów katechetycznych⁵⁵.

⁴⁹ “Ze Związku katechetów,” *GK*, March 5, 1909, 132a; “Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie,” 150.

⁵⁰ Chodzi o te zjazdy katechetyczne, które odbywały się poza granicami Galicji.

⁵¹ “Pädagogisch-katechetischer Kurs in Wien,” *Schlesisches Pastoralblatt* 26, no. 3 (1905): 25–27; “Kurs katechetyczny,” *Currenda* 50, no. 1 (1905): 1; “Kronika Kościelna,” *GK*, January 12, 1905, 24; “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 2, 1905, 62.

⁵² “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 23, 1905, 98.

⁵³ “Ze Związku XX. Katechetów,” *GK*, March 23, 1905, 146.

⁵⁴ Hans-Wolfgang Offele, *Geschichte und Grundanliegen der sogenannten Münchener katechetischen Methode* (Deutschen Katechetenverein, 1961), 59–60.

⁵⁵ “Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 9, no. 5 (1905): 156–60; “Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 9, no. 6 (1905): 186–88; “O nauczaniu

Podjęto ją również na Pierwszym Kursie Katechetycznym w Monachium (10–16 IX 1905). Z grona członków ZK uczestniczył w nim na pewno ks. Gadowski. Wartym podkreślenia jest fakt, że brał on czynny udział w obradach, odnosząc się do monachijskiej metody katechizowania, która zjednywała sobie coraz większe grono odbiorców. Dostrzegał on pewne jej mankamenty i proponował sposoby doskonalenia, biorąc pod uwagę nie tylko kwestie metodyczne, ale również psychologiczne (psychiczny rozwój ucznia), tak aby przynosiła większe efekty w nauczaniu religii⁵⁶. Przeszczepił ją na grunt polskiej katechezy (m.in. popularyzując ją na łamach *DKD*), szczególnie w odniesieniu do nauczania elementarnego⁵⁷. Dokonał jej modyfikacji, co z czasem spotkało się z uznaniem teoretyków i praktyków katechezy, prowadząc do powstania nowego wariantu tej metody, którą od jego nazwiska określono mianem „Gadowskische Methode”⁵⁸.

W ten cykl spotkań adresowanych do katechetów poza granicami Galicji wpisuje się także zjazd w Częstochowie (18–19 IV 1906)⁵⁹. Uczestniczył w nim ks. Gadowski jako gość honorowy Pierwszego Zjazdu Prefektów Szkolnych Królestwa Polskiego (Kongresówka), zaproszony przez jego organizatorów. Głównym tematem zjazdu była szeroko rozumiana problematyka edukacji religijnej w szkole średniej, ze szczególnym uwzględnieniem dotychczas dominującej metody egzegetycznej w nauczaniu religii i zdobywającej coraz większą

---

religii w szkołach ludowych (Na tle kursu katechetycznego w Wiedniu),” *DKD* 9, no. 11 (1905): 356–62; *DKD* 9, nos. 13–14 (1905): 423–28.

⁵⁶ Joseph Göttler, ed., *Der Münchener Katechetische Kurs 1905*, (Kösel-Verlag, 1906), 179–84; “Kurs katechetyczny,” *DKD* 9, nos. 18–19 (1905): 597; “Kurs katechetyczny w Monachium,” *DKD* 9, no. 20 (1905): 628–30.

⁵⁷ [Walenty Gadowski], “Monachijska metoda katechetyczna,” *DKD* 11, no. 3 (1907): 88–92; [Walenty Gadowski], “Krytyka metody monachijskiej,” *DKD* 11, no. 16 (1907): 607–10.

⁵⁸ Zagadnienie to jest dokładnie omówione w literaturze przedmiotu. Zob. Władysław Kubik, *Rozwój myśli dydaktycznej w polskiej literaturze katechetycznej w latach 1895–1970* (ATK, 1987), 46–62; Piotr Bednarczyk, “Ks. Walenty Gadowski w walce o lepszą metodę nauczania religii,” in *Wkład ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956) w rozwój katechetyki*, ed. Józef Stala (Wydawnictwo UNUM, 2006), 95–118; Piotr Poręba, “Naukowe podstawy pedagogiki ks. Walentego Gadowskiego,” in *Wkład ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956) w rozwój katechetyki*, ed. Józef Stala (Wydawnictwo UNUM, 2006), 129–87.

⁵⁹ W tym okresie Częstochowa leżała w granicach zaboru rosyjskiego, przynależąc terytorialnie do Królestwa Polskiego – monarchii połączonej unią personalną z Rosją. Wjazd na obszar tego państwa wymagał ważnej wizy, o którą ks. Gadowski (mieszkający w Tarnowie w zaborze austriackim) musiał zabiegać w ministerstwie spraw wewnętrznych w Petersburgu. Zob. Walenty Gadowski, “Pierwszy zjazd XX. Prefektów w Kongresówce,” *DKD* 10, no. 9 (1906): 283.

popularność metody monachijskiej⁶⁰. Nie mniej ważne były w tym czasie kwestie organizacyjne, bowiem prefekci szkolni zamierzali utworzyć swoje branżowe stowarzyszenie (na wzór ZK w Galicji), opracować jego statut i powołać organ urzędowy – fachowe czasopismo katechetyczne. Ksiądz Gadowski jako współtwórca organizacji księży katechetów w Galicji i redaktor *DKD* mógł w tym zakresie podzielić się swoim doświadczeniem i wnieść wiele cennych informacji. Z uwagi na te względy, jak też jego wiedzę zawodową i praktyczne umiejętności (katechetyk i katecheta), został zaproszony przez prefektów szkolnych Królestwa Polskiego na Trzeci Zjazd Katechetyczny do Warszawy (24–26 VIII 1907). Niestety tym razem władze carskie nie zezwoliły mu na przekroczenie granicy i pobyt czasowy na terenie należącym do Rosji⁶¹. W zaistniałej sytuacji ks. Gadowski przesłał jedynie swój referat, który został odczytany na zjeździe. Dotyczył on oceny propozycji programów nauczania religii w szkołach początkowych (ludowych) i średnich opracowanych przez prefektów szkolnych Kongresówki na podstawie ustaleń wcześniejszych dwóch zjazdów⁶².

W 1907 r., poza wspomnianym zjazdem w Warszawie, miał miejsce drugi już z rzędu kurs katechetyczny w Monachium, podejmujący dalszą refleksję ukierunkowaną na ulepszenie dydaktyki lekcji religii. Katechetom niemogącym w nim uczestniczyć zaproponowano przedłożenie swoich poglądów odpowiednio wcześniej w czasopismach specjalistycznych jako głos w otwartej dyskusji. Z tej możliwości skorzystał ks. Gadowski, publikując swoje uwagi natury metodologicznej dotyczące sposobu prowadzenia katechezy oraz układania programów nauczania religii w *Christlich-pädagogische Blätter* (czasopismo katechetów w Monachium)⁶³. Choć w sposób fizyczny nie uczestniczył w obradach (ani nikt inny ze ZK we Lwowie)⁶⁴, jednak poprzez opracowanie artykułu włączył się w debatę katechetyczną, która była przedmiotem tego kursu.

⁶⁰ Roman Ceglarek, "History of the Congresses of Teaching Priests in the Kingdom of Poland (1906–1917)," *Poznańskie Studia Teologiczne* 41 (2022), 201–4, <https://doi.org/10.14746/pst.2022.41.11>; Roman Ceglarek, "Pierwszy zjazd katechetyczny prefektów szkolnych Królestwa Polskiego w Częstochowie," *Częstochowskie Studia Teologiczne* 48 (2021): 11–27, <https://doi.org/10.53120/czst.2021.11-27>.

⁶¹ Roman Ceglarek, "Nauczanie i wychowanie religijne w założeniach trzeciego zjazdu prefektów szkolnych Królestwa Polskiego (1907)," *Seminare: Poszukiwania naukowe* 43, no. 2 (2022): 15, <https://doi.org/10.21852/sem.2022.2.01>.

⁶² [Walenty Gadowski], "Plan nauki religii w Królestwie Polskim," *DKD* 11, no. 13 (1907): 491–98; *DKD* 11, no. 14 (1907): 536–39; *DKD* 11, no. 15 (1907): 583–86.

⁶³ Walenty Gadowski, "Ein Wort zur Klärung der Methodenfrage," *Christlich-pädagogische Blätter* 30, nos. 7–8 (1907): 181–82.

⁶⁴ Joseph Göttler, ed., *Der Münchener Katechetische Kurs 1907* (Verlag des Jos. Kösel'schen Buchhandlung, 1908), 449–562.

W Drugim Kursie Katechetycznym w Wiedniu (16–29 II 1908)⁶⁵ wzięło udział ponad 20 polskich katechetów, w większości z diecezji lwowskiej⁶⁶, a wśród nich stowarzyszeni w ZK, jak chociażby ks. Gerstmann i ks. Józefowicz. Warto nadmienić, iż rozpoczynając kurs, odczytano telegramy gratulacyjne, w których doceniano podjętą inicjatywę i wyrażano nadzieję na jego pozytywne owoce w pracy z uczniami, a wśród nich telegram od prezesa ZK we Lwowie – ks. Pechnika⁶⁷. Pierwszy tydzień zajęć poświęcono problematyce nauczania i wychowania religijnego w szkołach średnich, a drugi – w szkołach początkowych⁶⁸. Nie przyniósł on w zasadzie żadnych nowych punktów widzenia w kwestiach metodologicznych związanych z katechezą, kontynuując dotychczasowe przemyślenia poprzednich kursów, utrwalając teoretyczne podstawy metody monachijskiej oraz przedstawiając jej praktyczne zastosowanie w różnego typu szkołach, a tym samym przyczyniając się do jej popularyzacji w wielu środowiskach katechetycznych poza Monachium i Wiedniem⁶⁹. Charakterystycznym rysem kursu były kwestie wychowania moralnego na lekcjach religii, formacji chrześcijańskiej uczniów oraz roli katechety jako duszpasterza szkolnego⁷⁰. To ostatnie zagadnienie było tematem wykładu abp. Józefa Bilczewskiego, metropolity lwowskiego, zaproszonego na kurs⁷¹.

Trzeci Kurs Katechetyczny w Monachium (30 VIII – 3 IX 1909) odbył się również przy udziale ZK i był ostatnim zagranicznym kursem w omawianym

⁶⁵ *Der zweite pädagogisch-katechetische Kurs in Wien, 16.–29. Februar 1908. Vollständiger Bericht* (Verlag von Heinrich Kirsch, 1908).

⁶⁶ “Program drugiego kursu pedagogiczno-katechetycznego we Wiedniu,” *GK*, January 24, 1908, 41; “Kurs pedagogiczno-katechetyczny w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 2 (1908): 77–78; “Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 7 (1908): 264–65; “W sprawie kursu katechetycznego,” *GK*, January 31, 1908, 57.

⁶⁷ “Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 2 (1908): 267.

⁶⁸ “Kurs pedagogiczno-katechetyczny w Wiedniu,” *Kronika Diecezji Przemyskiej* 8, no. 1 (1908): 39–40; Adam Gerstmann, “Drugi kurs pedagogiczno-katechetyczny we Wiedniu,” *GK*, March 13, 1908, 126–28.

⁶⁹ Offele, *Geschichte und Grundanliegen*, 65–66.

⁷⁰ “Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 7 (1908): 264–68; “Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 8 (1908), 308–13; *DKD* 12, no. 9 (1908): 341–47; *DKD* 12, no. 11 (1908): 416–22; Włodzimierz Jasiński, “Ruch pedagogiczno-katechetyczny w 1908 r. zagranicą,” *Ateneum Kapłańskie* 1, no. 1 (1909): 349–50.

⁷¹ “Der Religionslehrer an Mittelschulen als Studentenseelsorger,” *Monatsblätter für den katholischen Religionsunterricht an höheren Lehranstalten* 10, no. 10 (1909): 313–30; Józef Bilczewski, “Katecheta szkoły średniej jako duszpasterz uczniów,” *GK*, June 12, 1908, 281–22; *GK*, June 19, 1908, 293–94; *GK*, June 26, 1908, 305–7; *GK*, July 3, 1908, 317–19; *GK*, July 10, 1908, 329–30.

okresie⁷². Brał w nim udział między innymi ks. Bielawski i ks. Gerstmann (przemawiający jako wiceprezes ZK na zakończenie kursu), ks. Mateusz Jeż i ks. Józef Smółka⁷³. Ideą przewodnią kursu było wychowanie religijne dzieci i młodzieży. Akcentowano potrzebę nie tylko rozwijania potencjału intelektualnego ucznia i przyswajania wiadomości religijnych, ale również kształtowania woli i charakteru, prowadząc do pogłębiania pobożności i dojrzałości chrześcijańskiej. Dostrzegano potrzebę układania programów nauczania religii nie tylko pod kątem definiowania treści związanych z przekazywaniem prawd wiary, ale także określania możliwości ich stosowania w praktyce życia młodego katolika⁷⁴.

Członkowie ZK brali także udział w kursach krajowych, i to w znacznie szerszym zakresie niż w zagranicznych, co jest ze wszech miar zrozumiałe, bowiem rodzime zjazdy w Galicji nie wymagały pokonywania tak znacznych odległości, ponoszenia większych kosztów zakwaterowania czy przewycięzania barier językowych. Jeszcze przed powołaniem stowarzyszenia księży katecheci uczestniczyli w dwóch wiecach – w Krakowie (1895) i we Lwowie (1897)⁷⁵. Planowano zorganizować trzeci wiec w Przemyślu, za co miał być już odpowiedzialny ZK. Wiec miał się odbyć w 1899 r., a więc dwa lata po ostatnim zjeździe, zgodnie z dotychczas obowiązującą praktyką. Przesuwano jednak realizację tego projektu, aż ostatecznie idea ta upadła⁷⁶. Wydaje się, że Wydział ZK postanowił w tym czasie skupić się na tworzeniu struktur organizacyjnych stowarzyszenia i układaniu systematycznej pracy w KM we Lwowie, odkładając tak wielkie przedsięwzięcie na później.

Wielkim orędownikiem wiecu katechetycznego było koło w Tarnowie⁷⁷. Jego prezes – ks. Gadowski, biorąc w tym czasie udział w zagranicznych zjazdach

⁷² “Na kursie katechetycznym w Monachium,” *DKD* 14, no. 2 (1909): 77; “Kurs Katechetyczny w Monachium,” *DKD* 13, no. 10 (1909): 822.

⁷³ Joseph Göttler, ed., *Dritter Münchener Katechetischer Kurs* (Verlag des Jos. Kösel’schen Buchhandlung, 1910), 309; “Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie,” 150–51.

⁷⁴ Adam Gerstmann, “Trzeci kurs katechetyczny w Monachium,” *GK*, September 24, 1909, 482–84.

⁷⁵ “Echo z I. Zjazdu katechetów,” *DK* 2, no. 5 (1898): 87–89; “W sprawie II. zjazdu księży katechetów,” *GK*, May 27, 1897, 177; “W sprawie II. Zjazdu XX. Katechetów,” *DK* 1, no. 11 (1897): 205–6; “Przed zjazdem,” *DK* 1, no. 12 (1897): 209–10; “Po wiecu,” *DK* 1, no. 13 (1897): 231–34; “Sprawozdanie z II. zjazdu katechetów,” *DK* 1, no. 13 (1897): 243–45; “Sprawozdanie z posiedzeń sekcyjnych na II. zjeździe katechetów,” *DK* 1, no. 14 (1897): 256–59.

⁷⁶ “Wiec XX. Katechetów,” *DKD* 4, no. 9 (1900): 223–24; “W sprawie III. wiecu XX. Katechetów,” *DKD* 5, no. 2 (1901): 33–35; *DKD* 5, no. 4 (1901): 85–87; “Kronika,” *DKD* 8, no. 2 (1904): 59; “W sprawie III. wiecu XX. Katechetów,” *DKD* 8, no. 8 (1904): 242–44.

⁷⁷ “Ze Związku Katechetów,” *DKD* 8, no. 24 (1904): 745; “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 23, 1905, 98.

katechetycznych i dostrzegając znaczne korzyści z wymiany myśli pedagogicznych oraz przyswajania nowych rozwiązań metodycznych i dydaktycznych w zakresie edukacji religijnej – widział potrzebę organizowania tego typu spotkań także w Galicji⁷⁸. Zachęcał ZK, aby wydelegował na kurs do Wiednia (1905) któregoś z jego członków w celu przeniesienia pewnych wzorców (merytorycznych i technicznych) mogących ułatwić organizację rodzimego kursu katechetycznego⁷⁹. Faktycznie władze centralne ZK podjęły decyzję o urządzeniu kursu we Lwowie, a jeden z uczestników kursu wiedeńskiego – ks. Józefowicz (członek wydziału) – w maju 1905 r. stanął na czele komitetu organizacyjnego (komisja) mającego go przygotować⁸⁰. Wraz z podaniem tej informacji zaczęły pojawiać się na łamach *DKD* postulaty dotyczące tematyki, jaka powinna być podjęta w ramach tego zjazdu⁸¹, anonse o zaproszonych prelegentach i zaproponowanych tematach, a następnie apele do duszpasterzy i katechetów o branie w nim licznego udziału⁸². Wreszcie 14 III 1906 r. na posiedzeniu Wydziału ZK we Lwowie scedowano wszelkie plenipotencje związane z urządzeniem kursu na księży: Józefowicza, Pechnika i Szczepana Szydelskiego⁸³. Skutkiem ich działań było opracowanie szczegółowego programu, zabezpieczenie bazy lokalowej i kwaterunkowej oraz wystaranie się u władz szkolnych Galicji o skierowanie do dyrekcji szkół okólnika wzywającego do umożliwienia katechetom udziału w kursie poprzez przyznanie im urlopów⁸⁴.

Kurs zorganizowano w terminie 4–9 II 1907 r. w seminarium duchownym we Lwowie (ul. Czarnieckiego 30), natomiast dzień później – w tym samym miejscu – odbył się wiec katechetyczny⁸⁵. Na kurs składały się przemówienia honorowych gości, referaty tematyczne (14), katechezy pokazowe (4) oraz

⁷⁸ "Kronika Kościelna," *DKD* 9, no. 3 (1905): 93–94.

⁷⁹ "Skrzynka na listy," *DKD* 9, no. 3 (1905): 96; "Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu," *DKD* 9, no. 5 (1905): 159–60.

⁸⁰ "Kurs katechetyczny," *DKD* 9, no. 21 (1905): 663; "Ze Związku XX. Katechetów," *GK*, June 8, 1905, 266; "Ze Związku XX. Katechetów," *GK*, November 23, 1905, 508.

⁸¹ "Pod rozwałę zjazdowi katechetów we Lwowie," *DKD* 10, no. 22 (1906): 645–48; *DKD* 10, no. 23 (1906): 682–85; Szczepan Szydelski, "W sprawie kursu katechetów," *GK*, June 8, 1906, 299–30; "W sprawie kursu katechetów," *GK*, June 15, 1906, 244; "Ze Związku Katechetów," *GK*, June 22, 1906, 255–56.

⁸² Aleksander Pechnik, "Kurs katechetyczny we Lwowie," *DKD* 10, no. 19 (1906): 526–28; "Na kurs katechetyczny!," *DKD* 11, no. 3 (1907): 81; "Skrzynka na listy," *DKD* 11, no. 3 (1907): 120; "Skrzynka na listy," *DKD* 11, no. 4 (1907): 163.

⁸³ "Z Koła ks. Katechetów we Lwowie," *GK*, March 23, 1906, 119.

⁸⁴ [Aleksander]. P[echnik], "Kurs katechetyczny we Lwowie," *GK*, January 11, 1907, 11–12; "Program kursu katechetycznego we Lwowie," *GK*, January 25, 1907, 42–43.

⁸⁵ Walenty Gadowski, "Katechetischer Kursus in Lemberg," *Chrsitlich-pädagogische Blätter* 30, no. 3 (1907): 71; "Kurs katechetyczny," *Muzeum* 23, no. 1 (1907): 205–6.

nabożeństwa i wystawa okolicznościowa. Jego dopełnieniem był wiec zwołany w celu przedyskutowania aktualnych problemów szkolnych, z jakimi mierzyli się katecheci w różnych częściach Galicji. W sumie w zjeździe wzięło udział około 150 uczestników, co w skali europejskich kursów pedagogiczno-katechetycznych nie było jakimś imponującym wynikiem, niemniej jednak przyjęto tę frekwencję z zadowoleniem, mając na uwadze fakt, że było to pierwsze tego typu spotkanie katechetów galicyjskich zorganizowane przez ZK⁸⁶.

Tematyka referatów była dość szeroka, niemniej jednak można wskazać na dwa dominujące zagadnienia – metodyka nauczania religii (dogmatyki, etyki, Biblii, historii Kościoła, katechizmu) i środki dydaktyczne w katechezie (literatura świecka, katechizmy, podręczniki, nowoczesne pomoce – modele, plansze, aparaty projekcyjne). Po ich przedłożeniu odbywały się dyskusje, wysuwano postulaty, adresowano pytania do referenta⁸⁷. Referaty lub ich streszczenia opublikowano w księdze pamiątkowej kursu⁸⁸, a niektóre z nich (także w formie tekstów polemicznych), w tym również przemówienia, na łamach *DKD*⁸⁹, *Przeglądu Polskiego*⁹⁰ i *GK*⁹¹. Mimo pewnych niedociągnięć,

⁸⁶ “Pokłosie z kursu i wiecu katechetycznego,” *DKD* 11, no. 6 (1907): 242; “Kurs katechetyczny we Lwowie,” *GK*, February 22, 1907, 80–81.

⁸⁷ Gadowski, “Katechetischer Kursus in Lemberg,” 72; Szczepan Szydelski, “Kurs katechetów we Lwowie,” *Muzeum* 23, no. 1 (1907): 440–48.

⁸⁸ Aleksander Pechnik, ed., *Pamiętnik pierwszego kursu katechetycznego we Lwowie* (Drukarnia Katolicka Józefa Chęcińskiego, 1908); “Bibliografia,” *GK*, January 31, 1908, 57.

⁸⁹ “O historii katechezy w Polsce,” *DKD* 11, no. 5 (1907): 195–99; “O transformizmie,” *DKD* 11, no. 6 (1907): 221–25; “O różnicach między duszą ludzką a zwierzęcą,” *DKD* 11, no. 7 (1907): 258–61; “Najnowsze Katechizmy,” *DKD* 11, no. 7 (1907): 273–82; “Nauka dziejów Kościoła w szkołach średnich,” *DKD* 11, no. 8 (1907): 307–10; “O metodach katechizowania,” *DKD* 11, no. 9 (1907): 345–50; “Katecheta w stosunku do młodzieży,” *DKD* 11, no. 10 (1907): 369–76; “Nauczanie dogmatyki szczegółowej,” *DKD* 11, no. 11 (1907): 409–15; “O nauczaniu etyki,” *DKD* 11, no. 12 (1907): 459–62; “Uświadczenie płciowe,” *DKD* 11, no. 12 (1907): 472–74.

⁹⁰ Franciszek Gabryl, “O duszy zwierzęcej,” *Przegląd Polski* 41, no. 166 (1907): 35–61.

⁹¹ “Przemówienie J. E. Najprz. X. Arcybiskupa Dr. Józefa Bilczewskiego, przy rozpoczęciu kursu katechetycznego we Lwowie dnia 4. lutego b. r.,” *GK*, February 22, 1907, 75–76; Mateusz Jeż, “O uświadczeniu młodzieży pod względem płciowym,” *GK*, February 22, 1907, 76–78; *GK*, March 1, 1907, 89–91; Adam Podwin, “O stosunku katechety do młodzieży,” *GK*, March 1, 1907, 88–89; *GK*, March 8, 1907, 100–101; *GK*, March 15, 1907, 110–11; *GK*, March 22, 1907, 124–25; *GK*, March 29, 1907, 135–37; Kazimierz Waiss, “O rozwoju gatunków,” *GK*, March 29, 1907, 133–35; *GK*, April 5, 1907, 145–47; *GK*, April 19, 1907, 165–67; *GK*, April 29, 1907, 174–76; Maciej Sieniatycki, “Jak uczyć dogmatyki szczegółowej w szkołach średnich,” *GK*, May 3, 1907, 186–88; *GK*, May 10, 1907, 197–98; *GK*, May 24, 1907, 216–17; *GK*, May 31, 1907, 228–30; Aleksander Pechnik, “O ile katecheta może i powinien przy nauczaniu w szkole średniej skorzystać z lektury świeckiej?”

jakie wytykano organizatorom kursu, z którymi Wydział ZK polemizował⁹², na zebraniu walnym 24 II 1908 r. uznano organizację kursu za szczególnie osiągnięcie w dotychczasowej działalności. Podkreślono fakt, że był to pierwszy tego typu kurs katechetyczny w Polsce⁹³. Rzeczywiście wcześniej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, ani w zaborze pruskim, ani rosyjskim, nie doszło do zorganizowania takiego kursu. Były co prawda urządzone zjazdy katechetyczne, jak chociażby w Królestwie Polskim w 1906 r. (Częstochowa, Warszawa), ale nie miały one wymiaru szkoleniowego, tak jak kurs we Lwowie.

Kurs katechetyczny w 1907 r. był pierwszym i zarazem ostatnim organizowanym w omawianym okresie przez władze centralne ZK. Ale oprócz zarządu ZK zjazdy katechetyczne zwoływały także KM. Przykładem tego są trzy koła: przemyskie, rzeszowskie oraz jasielsko-krościeńsko-sanockie. Działały one w granicach diecezji przemyskiej i dla katechetów z tego regionu zorganizowały zjazd katechetyczny w Rzeszowie 4 V 1909 roku. W wygłoszonych referatach podejmowano kwestie regulacji prawnych w szkole, a zwłaszcza pragmatyki zawodowej nauczycieli religii⁹⁴.

Ponadto w pierwszej dekadzie funkcjonowania ZK jego członkowie brali udział w kongresie pedagogicznym, wiecach nauczycielskich, konferencjach dekanalnych, naradach szkolnych miejscowych bądź okręgowych. Na ogół nie były one bezpośrednio związane z katechizacją, ale podejmowały zagadnienia poświęcone sprawom nauczania i wychowania moralnego dzieci i młodzieży oraz zadaniom nauczyciela, a więc istotne dla katechety jako pracownika szkoły.

GK, June 14, 1907, 249–50; *GK*, June 21, 1907, 256–57; *GK*, June 28, 1907, 267; *GK*, July 5, 1907, 277–79; Antoni Bystrzynowski, “O nauczaniu Biblii,” *GK*, July 1, 1907, 287–89; *GK*, July 19, 1907, 299–300; *GK*, July 26, 1907, 308–10; *GK*, August 2, 1907, 318–19; Marcełi Ślepicki, “O katechizmach najnowszych,” *GK*, August 9, 1907, 329–30; *GK*, August 23, 1907, 346–48; Feliks Józefowicz, “Środki naukowe i metoda pogładowa przy nauczaniu religii,” *GK*, August 16, 1907, 336–37; *GK*, September 6, 1907, 368–69; Marcełi Ślepicki, “O metodzie nauczania katechizmu,” *GK*, September 20, 1907, 390–91; *GK*, September 27, 1907, 398–400.

⁹² [Aleksander], P[technik], “W obronie pierwszego kursu katechetycznego,” *GK*, April 12, 1907, 156–57; *GK*, April 19, 1907, 167–68.

⁹³ “Ze Związku katechetów,” *GK*, March 5, 1909, 132a.

⁹⁴ “Drugi Zjazd dyccezyalny Katechetów dyccezyi przemyskiej,” *GK*, May 21, 1909, 272ab.

5. Fachowe czasopisma

Jednym z celów ZK było popieranie wszelkich spraw mających na względzie dobro katechetów⁹⁵. Można do nich zaliczyć działania wspomagające ich proces samodoskonalenia, do których – oprócz wspomnianych powyżej zjazdów katechetycznych – należy zakwalifikować fachową literaturę, zarówno książki, jak i czasopisma, które stanowiły pomoc w ich permanentnej formacji pedagogiczno-katechetycznej. Związkowi zależało, aby jego członkowie poszerzali swoją wiedzę przedmiotową, dlatego informowali ich o publikacjach, zachęcali do czytelnictwa, a także do prenumeraty czasopism i wymieniania się między sobą poszczególnymi periodykami katechetycznymi⁹⁶. Powszechnie było wiadomo, że samokształcenie – rozumiane jako samodzielne przyswajanie nowej wiedzy i wyrabianie zdolności umysłowych oraz sprawności praktycznych opartych na bazie zdobytych wiadomości – odgrywa fundamentalną rolę w osobistym kształtowaniu kwalifikacji zawodowych⁹⁷. Z tej racji sięgano do publikacji zagranicznych i rodzimych.

W Galicji część katechetów, w tym oczywiście członkowie ZK, czytała zagraniczne periodyki pedagogiczno-katechetyczne, takie jak: *Katechetische Blätter* (powstało 1875 r., organ Związku Katechetów w Monachium) i *Christlich-pädagogische Blätter* (powstało 1878 r., organ Związku Katechetów w Wiedniu). Pierwsze z nich było poświęcone niemieckiej edukacji religijnej, zajmowało się zagadnieniami pedagogiczno-teologicznymi oraz katechetycznymi i rozwijało szerokie rozumienie katechezy⁹⁸. Z kolei drugie dotyczyło austriackiej edukacji religijnej i odnosiło się do teorii i praktyki w nauczaniu, wychowaniu i pracy duszpasterskiej⁹⁹. Oba były źródłami cennej wiedzy potrzebnej do efektywnego nauczania i wychowania religijnego z uwzględnieniem aktualnego dorobku z zakresu pedagogiki i psychologii, których osiągnięcia w coraz większym stopniu rzutowały na styl pracy katechetycznej w Europie Zachodniej. Rozumiejąc to, wzywano katechetów do interesowania się zagranicznymi publikacjami

⁹⁵ Statut Związku Katechetów, 1.

⁹⁶ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 25, 1910, 105a.

⁹⁷ "Gorliwy katecheta," *GK*, October 12, 1906, 391–92; "Gorliwy katecheta," *GK*, October 19, 1906, 401–2; "Gorliwy katecheta," *GK*, November 2, 1906, 431–33.

⁹⁸ Alpis Zenner, "100 Jahre Katechetische Blätter," *Katechetische Blätter* 100, no. 1 (1975): 1–4.

⁹⁹ Franz Loidl, "Panholzer Johann, Seelsorger," in *Österreichisches biographisches Lexikon, 1815–1950*, ed. Eva Obermayer-Marnach, vol. 7 (Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978), 313; "An unsere P. T. Leser!," *Christlich-pädagogische Blätter* 1, no. 1 (1878): 1–2.

i ich lekturą: „Powinniśmy pozostawać w żywym związku z całym ruchem katechetycznym, śledzić każdy krok w tym pochodzie naprzód postawiony, bo inaczej zostaniemy o sto lat w tyle. Trzeba zatem sprowadzać pisma i książki co raz to liczniej pojawiające się za granicą”¹⁰⁰. Z tej racji polecano katechetom ich zakup¹⁰¹, widząc w tym skuteczne narzędzie samokształcenia w kierunku naukowym (wiedza) i pedagogicznym (umiejętności)¹⁰². Zawarte w nich interesujące zagadnienia były przedmiotem wspólnych spotkań w KM¹⁰³. Informował o tym Wydział ZK w sprawozdaniu za rok 1909, stwierdzając, że podczas posiedzeń we Lwowie referowano „czasopisma wydawane w języku polskim, łacińskim, francuskim i niemieckim, omawiając kwestye teologiczne, naukowe, literackie i sprawy wychowania młodzieży lub szkolnictwa”¹⁰⁴.

Oprócz periodyków zagranicznych, adresowanych do nauczycieli religii i wychowawców katolickich, funkcjonowały w Galicji jeszcze inne czasopisma, które można zaliczyć do specjalistycznych teologiczno-katechetycznych. W pierwszym rządzie trzeba wskazać na *DKD*. Pomysł jego powołania pojawił się już na Pierwszym Zjeździe Katechetów w Krakowie 28 VIII 1895 roku. Ksiądz Gadowski uświadamiał na nim zebranych o konieczności podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli religii między innymi poprzez kontakt z fachową literaturą. Stwierdził wówczas: „okazuje się coraz większa potrzeba czasopisma pedagogiczno-katechetycznego, któreby i dla księży było dogodnym i nauczycielom podawało sposobność do dalszego kształcenia się”¹⁰⁵. Półtora roku później, dokładnie 5 I 1897 r., w Tarnowie ukazał się pierwszy jego numer pod nazwą *Dwutygodnik Katechetyczny (DK)*. Ksiądz Gadowski – jako jego redaktor – zaplanował zamieszczanie w nim materiałów praktycznych w formie scenariuszy katechez i egzort szkolnych, krytyczną ocenę katechez, artykułów z zakresu katechetyki i pedagogiki chrześcijańskiej oraz recenzji tego rodzaju publikacji i wydawnictw dla uczniów, omawianie ustawodawstwa szkolnego, a także dział poświęcony krótkim notom z różnych dziedzin (*miscellanea*)¹⁰⁶. Dość szybko dokonał jednak zmiany w ofercie wydawniczej, dostosowując

¹⁰⁰ „W sprawie muzeum katechetycznego,” *DKD* 11, no. 10 (1907): 387.

¹⁰¹ „Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 9, no. 6 (1905): 187.

¹⁰² „Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu,” *DKD* 12, no. 9 (1908): 344.

¹⁰³ Z lwowskiego Koła XX. Katechetów,” *GK*, January 8, 1909, 21; „Z lwowskiego Koła XX. Katechetów,” *GK*, May 14, 1909, 256; „Z lwowskiego Koła XX. Katechetów,” *GK*, November 19, 1909, 590.

¹⁰⁴ „Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie,” 150.

¹⁰⁵ Julian Bukowski, ed., *Pamiętnik Igo Zjazdu XX. Katechetów w Krakowie 27. 28. 29. sierpnia 1895 r.* (Drukarnia Władysława Ludwika Anczyca i Spółki, 1896), 103.

¹⁰⁶ „W imię Boże!” *DK* 1, no. 1 (1897): 1.

jego profil do statutu ZK. Skoro organizacja skupiała księży katechetów oraz duszpasterzy, to obok publikacji związanych z katechizacją pojawiły się także materiały pastoralne: dział informacji liturgicznych, poradnik katechetyczny i duszpasterski, przegląd publikacji katolickich, egzorty szkolne wydawane naprzemiennie z kazaniem parafialnymi, przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej. Ta reorganizacja przyniosła ze sobą nową nazwę – *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski (DKD)*¹⁰⁷. Pierwszy jego numer ukazał się 5 I 1900 r. i z upływem czasu periodyk zyskiwał coraz większą popularność, co potwierdza liczba jego prenumeratorów, która wzrosła w tym czasie do niespełna tysiąca¹⁰⁸. Było to pierwsze tego typu czasopismo na ziemiach polskich, będących w tym czasie pod zaborami, omawiające *ex professo* sprawy nauczania i wychowania religijno-moralnego.

Z kolei drugie czasopismo – *Gazeta Kościelna (GK)* – zainaugurowało swoją działalność 3 II 1893 r. we Lwowie. Jego redaktorem był ks. Jougan. Był to tygodnik poświęcony sprawom społeczno-kościelnym i filozoficzno-teologicznym, pracy duszpasterskiej i życiu kapłana, roli Kościoła w społeczeństwie, kulturze i historii, zamieszczał nauczanie papieskie, episkopatu i biskupów, przegląd aktualnych wydarzeń Kościoła powszechnego i lokalnego, kazania i mowy okolicznościowe, informacje o ważnych wydarzeniach religijnych i oświatowych, dział bibliograficzny, a w nim recenzje i streszczenia prac polskich i zagranicznych właściwych profilowi pisma¹⁰⁹. Po zawiązaniu się w 1899 r. ZK we Lwowie jego pierwszy prezes, a zarazem redaktor naczelny *GK*, zmodyfikował ofertę tygodnika, poszerzając ją o problematykę katechetyczną. Redakcja utworzyła specjalny dział zawierający sprawozdania z funkcjonowania ZK, a ponadto dorzuciła dodatkowe strony i wkładki dotyczące tej organizacji, zwiększyła liczbę artykułów poświęconych zagadnieniom nauczania i wychowania religijnego, a nawet podejmowała się organizacji czy wspierania zjazdów katechetycznych we Lwowie. Mimo tych zabiegów tygodnik nie stał się fachowym pismem katechetycznym, jakim był periodyk tarnowski. Zachował w zasadzie swój dotychczasowy profil, uzupełniając go jedynie o informacje związane z aktywnością ZK, a szczególnie jego zarządu i lwowskiego koła, dołączając artykuły o edukacji i formacji religijnej czy recenzje publikacji pedagogiczno-katechetycznych. Mimo tego zyskiwał coraz więcej czytelników, odbierając ich *DKD*, prowadząc z nim polemikę, deprecjonując – w ocenie tarnowskiego

¹⁰⁷ “Od Redakcyi,” *DK* 3, no. 20 (1899): 420.

¹⁰⁸ Gadowski, *Wspomnienia katechety*, 136.

¹⁰⁹ Mirosław Daniluk, “Gazeta Kościelna,” in *Encyklopedia katolicka*, vol. 5, ed. Ludomir Bienkowski et al. (Towarzystwo Naukowe KUL, 1989), 905–6.

zespołu redakcyjnego – jego wartość i przyczyniając się do tworzenia się opozycji przeciwko niemu¹¹⁰. Narastający konflikt pomiędzy tarnowską i lwowską redakcją doprowadził w efekcie do tego, że ks. Gadowski postanowił zawiesić swój periodyk¹¹¹. Ostatni jego numer ukazał się 5 lipca 1910 roku. Członkowie ZK domagali się jednak istnienia praktyczno-teoretycznego branżowego czasopisma katechetycznego. Ostatecznie podjęto więc decyzję o wydawaniu go w formie miesięcznika pod egidą redakcji *GK*. Ksiądz Gadowski wyrażał nadzieję, że jego nowy redaktor, a zarazem prezes ZK – ks. Pechnik, uczyni je jeszcze bardziej fachowym pismem, podnosząc jego prestiż wśród katechetów i zyskując kolejnych czytelników¹¹². W ten sposób doszło do powstania *Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego* (1911), który stał się organem ZK¹¹³.

Na łamach tych dwóch czasopism ukazywały się informacje o nowościach wydawniczych i liczne recenzje publikacji zagranicznych i polskojęzycznych. Dzięki temu katecheci mieli dobre rozeznanie w fachowej literaturze, co umożliwiało im sięganie po najlepsze i aktualne opracowania katechetyczne i pedagogiczne. Autorami recenzji byli na ogół członkowie ZK, m.in. księża Jougan i Gadowski, a zwłaszcza Pechnik, który opracował ich ponad 2000¹¹⁴. Wielu z nich publikowało też własne prace związane z nauczaniem i wychowaniem religijnym oraz wykonywaniem zawodu katechety (artykuły, broszury, książki) w Galicji i za granicą¹¹⁵. Część miała charakter naukowy, a inne były

¹¹⁰ Walenty Gadowski, "Z dziejów Dwutygodnika Katechetycznego," *DKD* 15, no. 11 (1910): 390.

¹¹¹ *GK* (Lwów) postrzegala *DK* (Tarnów) jako konkurencję na rynku wydawniczym. Gdy ten poszerzył w 1900 r. swoją ofertę o dział duszpasterski, tworząc *DKD*, odczytywała to jako chęć odbierania jej prenumeratorów. Do tego doszły, na łamach tych dwóch czasopism, polemiki na temat publikacji wydawanych przez tarnowskie i lwowskie środowisko katechetyczne podważające stanowisko strony przeciwnej oraz odrębne podejście do niektórych zagadnień związanych z dydaktyką lekcji religii. Ksiądz Gadowski widząc, że działania te antagonizują katechetów i że spada liczba prenumeratorów jego dwutygodnika, a co za tym idzie – jego rentowność, postanowił zakończyć konflikt, oddając redakcję swojego czasopisma w ręce ks. Pechnika, prezesa ZK, a zarazem redaktora *GK*. Chodziło mu o to, aby ono nadal istniało, było bowiem pierwszym polskim czasopismem specjalistycznym katechetów i jedynym w tamtym okresie.

¹¹² "Od Redakcyi," *DKD* 14, no. 9 (1910): 343–44; "Skrzynka na listy," *DKD* 14, no. 9 (1910): 344; "Od Redakcyi," *DKD* 14, no. 10 (1910): 383–84.

¹¹³ "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów," *GK*, November 25, 1910, 601; "Czy nam potrzeba osobnego pisma dla katechetyki i pedagogiki?" *GK*, December 9, 1910, 621–22.

¹¹⁴ Piotr Stach, ed., *X. Aleksander Pechnik. Wspomnienia o jego życiu i dziełach* (Towarzystwo „Biblioteka Religijna” we Lwowie, 1935), 132.

¹¹⁵ Gadowski, "Katechetischer Kursus in Lemberg," 71–72; Walenty Gadowski, "Ein Wort zur Klärung der Methodenfrage," *Christlich-pädagogische Blätter* 30, nos. 7–8 (1907): 181–82; Walenty Gadowski, "Eine Katechismusprobe," *Christlich-pädagogische Blätter* 30, no. 11

ukierunkowane na upowszechnianie i posługę dydaktyczną, co niewątpliwie poszerzało ofertę dla katechetów, dając im możliwość pogłębiania wybranej problematyki bądź to w wymiarze teoretycznym, bądź praktycznym.

6. Rekolekcje katechetów

Na skuteczność katechizacji mają wpływ liczne czynniki, wspomniane wyżej elementy doskonalenia zawodowego (merytoryczne, dydaktyczne), a ponadto formacja duchowa, która jest procesem zmierzającym do ukształtowania kompetentnej, dojrzałej w wierze i kapłaństwie osobowości katechety, a więc osoby której zostaje zlecone przez Kościół katolicki zadanie nauczania i wychowania religijnego. Środkami tej formacji są rekolekcje, których formę i treść wyznacza przede wszystkim podstawowy ich cel, jakim jest odnowienie wiary i życia chrześcijańskiego, co powinno rzutować na styl pracy katechety jako dojrzałego świadka wiary w szkole i poza nią.

Byli tego świadomi członkowie ZK, dlatego w statucie znalazł się zapis o organizowaniu różnego typu praktyk religijnych, a zwłaszcza rekolekcji¹¹⁶. I rzeczywiście co roku odbywały się rekolekcje dla katechetów, nawet jeszcze przed formalnym zawiązaniem się stowarzyszenia. Ich organizację wziął na siebie *DKD*, a z czasem także koło tarnowskie, do którego należeli pracownicy redakcji tegoż czasopisma na czele z ks. Gadowskim. Pierwsze tego typu rekolekcje odbyły się w Krakowie w Seminarium Duchownym Księży Misjonarzy na Stradomiu, w dniach 25–29 VIII 1898 roku¹¹⁷. Ideę tę wsparła *GK* we Lwowie, doceniając pomysł przeprowadzenia rekolekcji dla grupy reprezentującej jedną profesję, twierdząc, że w stosunku do tradycyjnych rekolekcji organizowanych dla ogółu księży ich wpływ na uczestników „będzie daleko skuteczniejszy i potężniejszy, bo wejdzie ściśle w szczegóły zawodu katechetycznego”¹¹⁸. Był to ważny moment w historii ZK, który zainicjował stałą praktykę organizowania odrębnych rekolekcji kapłańskich dla katechetów. Nie były to jednak pierwsze rekolekcje dla tej grupy zawodowej w ramach stowarzyszenia katechetów, bowiem w tym czasie taka organizacja jeszcze formalnie nie istniała. Nawet kolejne rekolekcje dla księży katechetów w Mościskach (26–30 VIII 1899) też nie były

(1907): 289–91; Walenty Gadowski, „Zur Katechismusreform,” *Christlich-pädagogische Blätter* 31, no. 11 (1908): 297–300; Walenty Gadowski, „Das neue Katechetengesetz für Galizien,” *Christlich-pädagogische Blätter* 32, no. 12 (1909): 328–31.

¹¹⁶ Statut Związku Katechetów, 2.

¹¹⁷ „W sprawie rekolekcji dla katechetów,” *DK* 2, no. 11 (1898): 204.

¹¹⁸ Maciej S[ieniatycki], „Rekolekcje dla Księży Katechetów,” *GK*, June 23, 1898, 203.

jeszcze oficjalne, bowiem nie doszło do formalnego powołania stowarzyszenia¹¹⁹. Dopiero rok później, w terminie 26–30 VIII 1900 r., Wydział ZK¹²⁰ zorganizował rekolekcje we Lwowie w gmachu seminarium duchownego, które można uznać w sensie dosłownym za pierwsze, a to z tej racji, że przeprowadzone po pierwszym walnym zgromadzeniu i prawnym ukonstytuowaniu się organizacji¹²¹. Zgodnie z podjętą jeszcze przed rekolekcjami uchwałą, na zebraniu 13 III 1900 r., nie były one jednak obowiązkowe dla zrzeszonych w ZK¹²².

Zamysł ten powtórzyło koło lwowskie na posiedzeniu 24 V 1901 r., ustalając, że jego członkowie nie muszą uczestniczyć obligatoryjnie podczas wakacji w rekolekcjach dla katechetów, ale mogą dołączyć do rekolekcji dla ogółu duchowieństwa. Decyzję w tej sprawie pozostawiono w gestii każdego katechety. Natomiast zastanawiano się, czy na przyszłość nie organizować takich odrębnych rekolekcji, ale w okresie ferii podczas świąt ruskich (grekokatolickich) Bożego Narodzenia bądź Wielkanocy¹²³. Z czasem pomysł ten doczekał się praktycznej realizacji we Lwowie¹²⁴.

Wobec tak podjętej uchwały w Galicji Wschodniej (Lwów) o nieurządzeniu odrębnych rekolekcji redakcja *DKD* podjęła kroki w celu zorganizowania rekolekcji dla księży katechetów w Galicji Zachodniej (także dla niezrzeszonych), typując dwa ośrodki rekolekcyjne – w Nowym Sączu lub Tuchowie¹²⁵. Ostatecznie wybrano ten drugi, w którym przeżywali swe rekolekcje katecheci z diecezji krakowskiej, przemyskiej i tarnowskiej (26–29 VIII 1901). Kilku z nich podjęło w tym czasie decyzję o zapisaniu się do ZK¹²⁶. Właśnie w tym domu rekolekcyjnym redemptorystów w Tuchowie koło tarnowskie urządzało cyklicznie rekolekcje dla ogółu księży katechetów, przeważnie w ostatnim tygodniu letnich wakacji. Zazwyczaj kończyły się one 28 sierpnia wieczorem bądź 29 sierpnia rano, aby księża katecheci mieli czas na powrót do siebie i zdążyli do swoich szkół na rekrutację nowych uczniów i na ich egzaminy wstępne oraz na egzaminy poprawkowe dla starszych uczniów, podejmując wyznaczone przez dyrekcję zadania¹²⁷. Katecheci korzystali także z gościny Zgromadzenia Księży

¹¹⁹ "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DK* 3, no. 12 (1899): 255.

¹²⁰ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 14, 1901, 83.

¹²¹ "Ze Związku Katechetów," *GK*, July 5, 1900, 264; "Ze Związku Katechetów," *GK*, November 1, 1900, 434; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 18 (1900): 425.

¹²² "Ze Związku Katechetów," *GK*, May 24, 1900, 207.

¹²³ "Ze Związku Katechetów," *GK*, May 30, 1901, 230.

¹²⁴ "Rekolekcye dla WW. XX. Katechetów," *GK*, December 18, 1908, 617.

¹²⁵ "Ze Związku Katechetów," *DKD* 5, no. 12 (1901): 311.

¹²⁶ "Ze Związku Katechetów," *DKD* 5, no. 13 (1901): 332.

¹²⁷ "Ze Związku Katechetów," *DKD* 6, no. 12 (1902): 322; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 6, no. 16 (1902): 451; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 7, nos. 12–14 (1903):

Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie i tam uczestniczyli w naukach rekolekcyjnych (1904, 1906, 1907, 1908)¹²⁸. Nieraz rekolekcje kończono konferencją katechetyczną, podejmując wybrane wcześniej tematy i omawiając aktualne wyzwania stojące na progu kolejnego roku szkolnego (1905, 1907)¹²⁹.

7. Interwencje u władz państwowych i kościelnych

Jednym z głównych motywów założenia ZK było staranie się o poprawę warunków pracy nauczycieli religii w szkole pod względem materialnym i służbowym¹³⁰. Sądzone, że tego typu stowarzyszenie będzie mogło reprezentować interesy poszczególnych członków oraz całej społeczności katechetów wobec władz państwowych i kościelnych, posiadając w ten sposób większą siłę oddziaływania jako organizacja zawodowa, dzięki czemu będzie bardziej skuteczna niż prywatna osoba¹³¹. Utworzenie ZK umożliwiało między innymi wnoszenie memoriałów oraz petycji do kompetentnych władz w sprawach nauczania i wychowania dzieci i młodzieży lub pragmatyki zawodowej w imieniu szeroko pojętego środowiska katechetycznego¹³².

Tego typu działania podjęto już na pierwszym zebraniu KM we Lwowie 2 I 1900 r., podczas którego ks. Jougan wygłosił referat na temat ujednoczenia praktyk religijnych w szkołach. Był on przyczynkiem do opracowania regulaminu tychże praktyk, który miał się stać normą ściśle obowiązującą ogół katechetów we wszystkich typach szkół w Galicji¹³³. Planowano tak sformułować regulamin, żeby zawierał kluczowe kwestie dla duszpasterstwa szkolnego, pewien

451; "Rekolekcye XX. katechetów," *DKD* 7, no. 20 (1903): 645; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 9, no. 11 (1905): 383; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 9, nos. 13–14 (1905): 447; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 9, nos. 18–19 (1905): 597; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 13, no. 10 (1909): 822; "Rekolekcye katechetów w Tuchowie," *DKD* 14, no. 2 (1909): 77.

¹²⁸ "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 8, no. 12 (1904): 435; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 8, no. 18 (1904): 547; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 10, no. 21 (1906): 622; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 11, no. 14 (1907): 557; „Skrzynka na listy," *DKD* 11, no. 14 (1907): 600; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 12, no. 12 (1908): 476; "Rekolekcye dla XX. katechetów," *DKD* 12, no. 2 (1908): 76.

¹²⁹ "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 9, nos. 18–19 (1905): 597; "Rekolekcye dla XX. Katechetów," *DKD* 11, no. 14 (1907): 557.

¹³⁰ Gadowski, *Wspomnienia katechety*, 137.

¹³¹ "Kapłan wobec najnowszych stosunków społecznych," *GK*, August 11, 1898, 256; "W sprawie stowarzyszenia katechetów," *DK* 3, no. 1 (1899): 19–20.

¹³² "Korespondencye," *DKD* 4, no. 4 (1900): 97–98; "Wiec XX. Katechetów," 223–24.

¹³³ "Związek Katechetów," *GK*, January 11, 1900, 13.

katalog czynności o charakterze religijnym (akty kultu), którego rozwinięciem i uszczegółowieniem miała być z kolei specjalna instrukcja. Wydział ZK wezwał swoich członków do konsultacji w tym zakresie, aby stworzyć optymalną wersję akceptowalną przez wszystkich katechetów, po czym petycja o zatwierdzenie regulaminu miała być skierowana do biskupów diecezjalnych i administracji państwowej¹³⁴.

Chcąc stworzyć w szkołach jak najlepsze warunki do nauczania religii i wychowania katolickiego, ZK podjął decyzję o sporządzeniu *Memoriału do Sejmu Krajowego Galicyjskiego we Lwowie*. Miał on uświadomić posłom aktualne problemy, z jakimi borykają się katecheci przy realizacji tego zadania. Impulsem do jego opracowania była debata, jaka miała miejsce w Sejmie 30 IV 1900 r., na temat szkolnictwa średniego. Podczas niej pojawiły się głosy, że nauczanie religii na tym etapie edukacyjnym nie przynosi pozytywnych rezultatów i należy zadbać o kompetentną kadrę katechetyczną, posiadającą odpowiednie umiejętności do pracy z młodzieżą, co zawarto w petycji posłów do c.k. Rady Szkolnej Krajowej (RSK) – niezależny organ szkolnictwa polskiego działający w okresie autonomii galicyjskiej we Lwowie – domagając się, by do tego typu szkół byli mianowani przez nią jedynie najzdolniejsi katecheci¹³⁵.

W opinii katechetów była to krzywdząca i subiektywna ocena, która domagała się wyjaśnienia ze strony ZK, o co apelowało koło tarnowskie¹³⁶. Z tej racji postanowiono przygotować *Memoriał*, aby ukazać szerszy kontekst nauczania i wychowania religijnego wraz z problemami, jakie rzutują na jakość pracy katechetycznej. W czasie posiedzenia koła lwowskiego 15 V 1900 r. wydelegowano ks. Jana Ślósarza, a nieco później także ks. Pechnika, do opracowania wstępnej wersji dokumentu¹³⁷. Prace nad nim trwały dość długo i zostały zaprezentowane dopiero 26 X 1900 r., a następnie uzupełnione i poprawione¹³⁸. Po wprowadzeniu

¹³⁴ "Związek Katechetów," *GK*, January 25, 1900, 29–30; "Ze Związku katechetów," *GK*, March 15, 1900, 105; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 3 (1900): 67–68; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 4 (1900): 93–97; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 7 (1900): 175; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 8 (1900): 195–96; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 5, no. 12 (1901): 310–11.

¹³⁵ "Protokół 14. posiedzenia, 5. sesji, VII. peryodu Sejmu galicyjskiego z dnia 30. kwietnia 1900 roku," in *Protokoły z 5. sesji VII. peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z W. Księstwem Krakowskiem w roku 1899/1900. Posiedzenie 1–19 od 29. grudnia 1899 do 5 maja 1900* (Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1900), 5.

¹³⁶ "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 11 (1900): 272.

¹³⁷ "Ze Związku Katechetów," *GK*, May 24, 1900, 207; "Ze Związku Katechetów," *GK*, July 5, 1900, 264; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 12 (1900): 295; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 4, no. 18 (1900): 426.

¹³⁸ "Ze Związku Katechetów," *GK*, November 1, 1900, 435.

tych zmian *Memoriał* katechetów został zatwierdzony 30 listopada i składał się z dwunastu postulatów. Związek wzywał parlamentarzystów do zajęcia się takimi sprawami, jak: wspieranie działań wychowawczych katechety przez wszystkich nauczycieli; wydanie instrukcji uwzględniającej konkretne wytyczne w tym zakresie; wprowadzenie w życie uchwał dotyczących praktyk religijnych w szkole; nadzorowanie repertuaru teatralnego dla uczniów; karanie właścicieli lokali gastronomicznych obsługujących nieletnią młodzież; dążenie do wprowadzenia szkół wyznaniowych; kontrolowanie uczniów przebywających w stancjach; unikanie w nauczaniu przedmiotów świeckich wszystkiego, co mogłoby przyczynić się do upowszechniania indyferentyzmu wśród uczniów; propagowanie bibliotek zawierających dzieła treści religijnej; zaliczenie religii do przedmiotów objętych egzaminem maturalnym; ustanowienie inspektorów duchownych do wizytowania katechetów w obrębie danej diecezji; utworzenie w uczelniach wyższych i seminariach duchownych katedr katechetyki i pedagogiki chrześcijańskiej¹³⁹.

Projekt *Memoriału* przed wysłaniem do Sejmu został skierowany do konsultacji i zatwierdzenia przez konsystorz biskupi we Lwowie. Postulaty w nim zawarte zostały poprzedzone wstępem wyjaśniającym motywy powstania dokumentu. Na zebraniu koła lwowskiego 24 V 1901 r. odczytano reskrypt (urzędowe pismo władzy kościelnej), w którym zaakceptowano petycję katechetów w takim brzmieniu, w jakim została sformułowana, ale na jej kanwie podjęto temat kaplic szkolnych i podręczników. Konsystorz zalecał, aby informować ordynariusza miejsca o jakichkolwiek planach budowy takich kaplic i że w tych przypadkach dalsze procedury będą pod auspicjami władzy diecezjalnej, a nie katechety, oraz wezwał członków koła do przeglądania podręczników szkolnych pod kątem zgodności z nauczaniem Kościoła, nie czekając na dyrektywy w tym zakresie władzy ustawodawczej czy wykonawczej¹⁴⁰.

Memoriał został opublikowany na łamach *GK* 30 V 1901 r., a dwa dni później, tj. 1 czerwca, przesłany do Sejmu Krajowego. Związek miał nadzieję, że poruszone w nim kwestie staną się przedmiotem debaty, uzyskają poparcie i zostaną ewentualnie przekazane przez posłów do władzy wykonawczej w celu wydania odpowiednich zarządzeń wdrażających przedłożone postulaty w praktykę szkolną¹⁴¹.

¹³⁹ "Ze Związku Katechetów," *GK*, December 13, 1900, 496; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 5, no. 3 (1901): 83–84.

¹⁴⁰ "Ze Związku Katechetów," *GK*, May 30, 1901, 230; "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 27, 1902, 87.

¹⁴¹ "Memoryał Związku Katechetów w sprawie nauki religii," *GK*, May 30, 1901, 223–24.

Koło lwowskie 24 V 1901 r. zajęło się też petycją wszystkich katechetów szkół ludowych i wydziałowych we Lwowie. W piśmie skierowanym do Rady Miasta Lwowa, a firmowanym przez ZK, apelowano o przyznanie ryczałtu, czyli kwoty pieniężnej w wysokości ustalonej z góry, bez rozliczania kosztów poszczególnych transakcji, na potrzeby liturgiczne i wszelkie wydatki związane z organizacją nabożeństw szkolnych. Chodziło po prostu o pewną dotację na cele duszpa-sterstwa prowadzonego przez księży katechetów w ramach edukacji szkolnej¹⁴².

Wydział ZK interweniował również w RSK we Lwowie w sprawie niedzielnych konferencji szkolnych (egzort) głoszonych przed lub po Mszy Świętej. Informował o tym fakcie swoich członków na zebraniu ogólnym 8 II 1901 r. we Lwowie. Zabiegał o to, aby tego typu konferencje zostały przeniesione na dzień powszedni. Argumentowano to tym, iż w niedziele trudno jest wygospodarować w kościele na nie czas pomiędzy nabożeństwami; ponadto nauczycielom – jako opiekunom uczniów – nastręczały one problemy natury organizacyjnej, związane z planowaniem niedzielnego wypoczynku, bowiem musieli dłużej przebywać w świątyni, bo i na nabożeństwie, i dodatkowo na egzorcie, wygłaszanie konferencji przeszkadzało wiernym w prywatnych modlitwach, a księżom katechetom często uniemożliwiała w nich udział, ponieważ musieli w tym czasie sprawować inne czynności liturgiczne (np. spowiedź)¹⁴³.

Przedmiotem dyskusji na zebraniu koła we Lwowie 20 I 1902 r. była z kolei sprawa nauczania i wychowania religijnego w szkołach prywatnych (zwłaszcza żeńskich). W jej następstwie opracowano kolejną petycję do konsystorza w imieniu całego ZK. Postulowano w niej, aby szkoły te pozostawały pod takim samym nadzorem władzy kościelnej – w zakresie edukacji i formacji religijnej – co szkoły publiczne. Domagano się, aby w tego typu szkołach upoważnienie do nauczania religii wydawał konsystorz, żeby w ten sposób miała ona charakter kanoniczny, a nie była jedynie prywatną umową pomiędzy dyrekcją a katechetą. Sugerowano zatem, aby szkoła zwracała się do władzy kościelnej o wyznaczenie katechety, informując wcześniej o liczbie godzin i klas. Jeśli zaś nie udałoby się wprowadzić tej procedury w praktykę, to zalecano, aby zawartą na piśmie umowę pomiędzy stronami konsystorz asygnował i w ten sposób oficjalnie zamianował katechetę do prywatnego zakładu naukowego. Ponadto ZK domagał się, aby szkoły prywatne były zrównane ze szkołami publicznymi co do liczby godzin

¹⁴² "Ze Związku Katechetów," *GK*, May 30, 1901, 230.

¹⁴³ "Ze Związku Katechetów," *GK*, February 14, 1901, 84; "Ze Związku Katechetów," *DKD* 5, no. 5 (1901): 139.

przeznaczonych na religię, programów nauczania i podręczników oraz form praktyk religijnych¹⁴⁴.

Na walnym zebraniu 17 II 1902 r. we Lwowie podjęto decyzję, by Wydział ZK kierował do konsystorza w Galicji petycję w następujących sprawach: ujednoczenie praktyk religijnych we wszystkich typach szkół, o co już wcześniej wnioskowano; rozciągnięcie nauki katechizmu w szkołach średnich na dwa lata (przynajmniej trzy półrocza); ustalenie programu nauki religii dla szkół realnych i seminariów nauczycielskich; wprowadzenie nadzoru nad szkołami prywatnymi żeńskimi; usunięcie niektórych zarządzeń szkolnych niezgodnych z duchem wychowania religijno-moralnego oraz wzmocnienie karność w pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami. Wydział miał postarać się, aby te postulaty zostały rozpatrzone przez władzę kościelną i – jeśli wchodziły w zakres ich kompetencji – zrealizowane, natomiast w pozostałych przypadkach dołożyć starań, żeby konsystorze zwróciły się do RSK o interwencję w przedłożonych sprawach¹⁴⁵. Dodatkowo upoważniono Wydział ZK, żeby przygotował *Memo-rial* do powyższej rady w sprawie wzmocnienia karność w lwowskich szkołach średnich. Kwestią tą zajął się osobiście prezes – ks. Jougan¹⁴⁶.

Wydział ZK interweniował u władz szkolnych również w sprawie sygnalizowanej przez katechetów szkół zawodowych, zwłaszcza przemysłowych. Już w październiku 1900 r. ks. Gadowski z koła w Tarnowie zgłaszał wiele problemów w pracy katechetycznej w tego rodzaju szkołach, mając nadzieję, że władze ZK zajmą się nimi i przedłożą je RSK¹⁴⁷. Chodziło między innymi o uregulowanie kwestii uczęszczania uczniów na niedzielne nabożeństwo w sytuacji, gdy w tym dniu, w niektórych szkołach, odbywają się zajęcia lekcyjne, i to w godzinach dopołudniowych. Zdaniem katechetów dla niektórych uczniów była to sposobność usprawiedliwiająca ich absencję na Mszy Świętej. Postanowiono zatem przedłożyć ten problem kompetentnym organom państwowym (1903), starając się o to, aby zajęcia rozpoczynały się od godziny dziewiętej, ale ich pierwszym punktem miał być udział w niedzielnej celebracji pod nadzorem grona nauczycielskiego danej szkoły¹⁴⁸.

¹⁴⁴ “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 13, 1902, 68–69; “Ze Związku Katechetów,” *DKD* 6, no. 7 (1902): 182–83.

¹⁴⁵ “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 27, 1902, 87; “Ze Związku Katechetów,” *DKD* 7, no. 7 (1902): 184.

¹⁴⁶ “Ze Związku Katechetów,” *GK*, February 12, 1903, 62.

¹⁴⁷ [Walenty Gadowski], “Nauka religii w szkołach zawodowych i przemysłowych,” *DKD* 4, no. 15 (1900): 357–61.

¹⁴⁸ “Ze Związku Katechetów,” *GK*, January 29, 1903, 41.

Na zebraniu członków koła lwowskiego 24 X 1904 r. podjęto decyzję o skierowaniu przez ZK petycji do Sejmu w sprawie podwyższenia remuneracji (wynagrodzenia) katechetom pracującym na prowincji¹⁴⁹. W pierwszym rządzie chodziło o duszpasterzy parafialnych, którzy nauczali religii w szkołach ludowych, otrzymując jedynie pensję w sytuacji, gdy dana szkoła była o wyższym stopniu organizacyjnym, to znaczy miała co najmniej cztery klasy. Wówczas otrzymywali wynagrodzenie za godziny wypracowane w klasach od czwartej wwyż. Jeżeli natomiast szkoła ludowa była o niższym stopniu organizacyjnym (jedna, dwie lub trzy klasy), to nie mieli prawa do zapłaty. A ponieważ na prowincji dominował ten ostatni rodzaj szkół, to katecheci musieli uczyć bezpłatnie bez względu na liczbę szkół i liczbę godzin tej nauki w tygodniu. Z czasem zmieniono ten zapis, przyjmując, że duszpasterz ma obowiązek nauczać religii bezpłatnie w wymiarze dwunastu godzin tygodniowo, natomiast za wszystkie pozostałe miał otrzymywać pensję i kwantum za dojazdy. Wydział ZK wystarał się o to, że ostatecznie przyjęto limit dziewięciu godzin. Ponadto załatwił, że czas pracy w duszpasterstwie (w ramach którego przecież nauczano religii) był wliczany do emerytury¹⁵⁰. Zabiegał również o zaszerogowanie katechetów szkół średnich do wyższych grup uposażenia, wyższych stawek godzinowych czy wliczania okresu studiów do lat pracy nauczycielskiej. Do wydziału wpłynął opracowany przez katechetę ks. Michała Żuklińskiego projekt regulujący te kwestie, nad którym debatowano w KM i planowano przedstawić go władzom szkolnym¹⁵¹.

Z kolei 31 V 1905 r. na zebraniu koła lwowskiego postanowiono, aby Wydział ZK zabiegał u RSK, za pośrednictwem ordynariatu (konsystorza) we Lwowie, o zmianę planu nauki religii w szkołach średnich w archidiecezji lwowskiej. Argumentowano to tym, iż zarówno episkopat austriacki, jak i uchwały dotychczasowych wieców katechetycznych w Galicji wskazywały na konieczność wydłużenia okresu nauczania katechizmu w tego typu szkołach. Rozłożenie prawd katechizmowych na trzy półrocza (klasa pierwsza i pierwsze półrocze klasy drugiej) wymagało pewnych przesunięć w zakresie dotychczasowego

¹⁴⁹ "Ze Związku Katechetów," *GK*, November 3, 1904, 398.

¹⁵⁰ "Wynagrodzenie za naukę religii," *GK*, September 25, 1908, 470; "Uchwała o wynagrodzeniu za udzielanie nauki religii w szkołach ludowych, uchwalona w Sejmie naszym 2 b. m.," *GK*, November 13, 1908, 549–50; "Ze Związku katechetów," *GK*, March 5, 1909, 132a.

¹⁵¹ "O stanowisku prawnem i o poborach XX. Katechetów szkół ludowych i wydziałowych," *DKD* 6, no. 13 (1902): 347–52; "Ze Związku Katechetów," *GK*, November 20, 1902, 504; "Koło Katechetów," *DKD* 6, no. 18 (1902): 514.

materiału nauczania, co było ewidentną zmianą w obowiązującym programie nauczania religii w szkołach średnich i wymagało formalnej zgody teże rady¹⁵².

Wydział ZK, reprezentując interesy swoich członków, występował w ich imieniu do RSK i konsystorza diecezjalnego z prośbą o udzielenie urlopu katechetom pragnącym uczestniczyć w kursach pedagogiczno-katechetycznych. Dotyczyło to zarówno udziału w kursach zagranicznych, jak i krajowych. Ponieważ trwały one zazwyczaj tydzień lub dwa, i często w trakcie zajęć dydaktycznych, katecheci musieli mieć zgodę od władz szkolnych. ZK podejmował takie działania, chociażby przed kursami we Lwowie (4–9 II 1907) i w Wiedniu (16–29 II 1908), zawsze z pozytywnym rezultatem¹⁵³.

W omawianym okresie ZK opracował swój ostatni *Memoriał* adresowany do ordynariatu i władz szkolnych we Lwowie w 1908 r. w sprawie szkół przemysłowych wieczorowych. Członkowie ZK, zwłaszcza koła lwowskiego, zauważyli w nich szereg nieprawidłowości w sposobie organizowania lekcji religii. W dodatku w niektórych typach tych szkół (drukarskich) religii w ogóle nie było w tygodniowym planie zajęć. Przygotowano więc *Memoriał*, w którym przedstawiono propozycje zmian w tym zakresie z nadzieją, że wejdą one w życie wraz z początkiem roku szkolnego 1908/1909. Katecheci żądali, aby w szkołach przemysłowych wieczorowych: nie łączono oddziałów (klas) różnych stopni w jedną grupę pobierającą naukę religii, dopuszczano jedynie możliwość łączenia oddziałów równoległych i to pod warunkiem, że liczba uczniów nie przekroczy w tym przypadku czterdziestu; w niedzielę rozpoczynano zajęcia lekcyjne od godziny dziesiątej, tak aby uczniowie pod nadzorem wytypowanego nauczyciela mogli wcześniej uczestniczyć w nabożeństwie; wiodącą metodą w nauczaniu religii była pogadanka, a nie wykład; religia znalazła się na świadectwie szkolnym jako przedmiot obowiązkowy; przygotowującym się do zawodu drukarza wprowadzono lekcje religii do planu zajęć. Kwestie te konsultowano z referentem do spraw szkolnych przy konsystorzu we Lwowie – ks. Lenkiewiczem, który zadeklarował, że będzie starał się je załatwić.

¹⁵² "Ze Związku Katechetów," *GK*, June 8, 1905, 266; Plan nauki religii rzym. katol., Katecheci, katecheza. Koło Katechetów, Archiwum Archidiecezji Lwowskiej Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, Kraków.

¹⁵³ Pechnik, *Pamiętnik pierwszego kursu katechetycznego we Lwowie*, 1; "W sprawie kursu katechetycznego," *GK*, January 31, 1908, 57; "Pismo ks. Aleksandra Pechnika Prezesa Związku Katechetów do Konsystorza Metropolitalnego", 1908, Katecheci, katecheza. Koło Katechetów, Archiwum Archidiecezji Lwowskiej Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, Kraków.

W zaistniałej sytuacji postanowiono nie wnosić *Memoriału* w sposób oficjalny do ordynariatu, skoro miał się on nim zająć osobiście¹⁵⁴.

W wielu działaniach ZK był wspierany przez ordynariusza przemyskiego – bp. Józefa Sebastiana Pelczara¹⁵⁵ i lwowskiego – abp. Bilczewskiego, którzy sprawy szkolne i status katechetów prezentowali podczas obrad Sejmu¹⁵⁶. Niestety w tym zakresie – pragmatyki służbowej katechetów i edukacji religijnej – wydział niewiele osiągnął, mógł jedynie sygnalizować pewne problemy katechetyczne, domagając się konkretnych decyzji ze strony władzy ustawodawczej i wykonawczej. Świadomy tego ks. Pechnik w swoim przedłożeniu do katechetów, stwierdził, że ZK „mógł tylko w bardzo skromnej mierze zaznaczyć swoje istnienie: [- -] uchylać wnioski i memoryały, poruszać sprawy, dotyczące szkolnictwa [- -] – nie jest zaś jego winą, że te postulaty nie są jeszcze spełnione, chociaż niektóre z nich poparł Sejm swojemi rezolucjami”¹⁵⁷.

Trzeba też nadmienić, że spraw związanych z pragmatyką służbową było tak wiele, że dostrzegano potrzebę zintensyfikowania działań w tym zakresie. Stąd pojawił się pomysł ks. Wojciecha Tomaki z koła przemyskiego, przedstawiony w sprawozdaniu za rok 1909, aby utworzyć we Lwowie, w centrali ZK, specjalne biuro obrony prawnej członków stowarzyszenia. Chodziło o świadczenie doradztwa prawnego dotyczącego bieżących spraw pracowniczych i podejmowania interwencji, zwracając się do właściwych organów i instytucji. Ponieważ na tym etapie rozwoju stowarzyszenia nie posiadało ono odpowiednich funduszy na prowadzenie takiego biura i zatrudnienie kompetentnej osoby, Wydział ZK postanowił odłożyć realizację tego projektu na później, oferując pomoc wszystkim potrzebującym w ramach dotychczas funkcjonujących struktur, co wynikało wprost z zapisów statutowych¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Szczepan Szydelski, „Nauka religii w lwowskich szkołach przemysłowych wieczornych,” *DKD* 13, no. 3 (1908): 107–12; *DKD* 13, no. 4 (1908): 147–51.

¹⁵⁵ „O nauce religii i stanowisku Ks. Katechetów. Mowa ks. Biskupa przemyskiego Józefa Sebastiana Pelczara,” *DKD* 2, no. 14 (1902): 360–65; *DKD* 2, no. 15 (1902): 397–402; Aleksander Pechnik, „Ostatnie rozprawy sejmowe o stanie szkół galicyjskich,” *DKD* 6, no. 18 (1902): 485–89; *DKD* 6, no. 19 (1902): 517–21.

¹⁵⁶ „Mowa J. E. X. Arcybiskupa Dr. Józefa Bilczewskiego wypowiedziana w Sejmie 14-go b. m.,” *GK*, February 16, 1907, 119–21.

¹⁵⁷ Pechnik, „W sprawie Związku Katechetów,” 202.

¹⁵⁸ „Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie,” 152.

Zakończenie

Badania przeprowadzone na podstawie prawie 800 numerów *GK* i *DKD* – jako głównych tekstów źródłowych – wykazały, że kwestia doskonalenia zawodowego i pragmatyki służbowej w łonie ZK w Galicji była istotnym tematem wśród kwestii podejmowanych na ich łamach. Potwierdza to nie tylko liczba, ale i częstotliwość, z jaką odniesienia do tych spraw pojawiały się w ciągu wskazanej dekady. Ich analiza, jak i pozostałych publikacji z tego okresu dowodzi, że rzeczonemu stowarzyszeniu zależało na podnoszeniu umiejętności zawodowych swoich członków i ochronie ich interesów w środowisku szkolnym. Pokazuje, że od momentu formalnego powołania ZK w 1899 r. stowarzyszeni w nim rozumieli, iż kształtowanie umiejętności w zakresie nauczanego przedmiotu powinno być nieodłącznym elementem rozwoju zawodowego nauczyciela religii. Mieli świadomość tego, że samokształcenie i doskonalenie zawodowe nie jest jakimś przywilejem, ale tak naprawdę obowiązkiem katechety, wpływa bowiem na efektywność edukacji i formacji religijnej. W podejmowanym przez członków ZK procesie podnoszenia ich kompetencji można wskazać dwa zasadnicze wektory – kompetencje zawodowe i kompetencje osobowościowe. Pierwszy z nich związany jest z pogłębianiem i poszerzaniem wiedzy przedmiotowej oraz sfery dydaktyczno-metodycznej zawodu nauczyciela religii, a także relacji interpersonalnych, na których opiera się proces kształcenia dzieci i młodzieży. W ten nurt wpisują się takie inicjatywy podejmowane przez ZK, jak: odczyty i dyskusje tematyczne, lekcje pokazowe, zjazdy katechetyczne, lektura branżowych periodyków, jak też w ogóle literatury przedmiotu rodzimej i zagranicznej czy utworzenie ośrodka używającego fachowych pomocy potrzebnych do autokształcenia i do wzbogacania pracy dydaktycznej i wychowawczej (muzeum katechetyczne). Z kolei drugi wektor dotyczy wymiaru osobowościowego katechety, jego dojrzałości moralnej i społecznej, reakcji emocjonalnych i postaw, wyrobienia religijnego i praktykowania wiary w codzienności, zwłaszcza w szkołach zatrudnienia i instytucjach wychowawczych. Te kompetencje miały być rozwijane podczas wspólnych rekolekcji, które na stałe wpisano w program zajęć ukierunkowanych na doskonalenie zawodowe, w tym przypadku doskonalenie potencjału duchowego katechety.

Bazując na materiale źródłowym z tego okresu, można stwierdzić, że działaniom nastawionym na doskonalenie zawodowe towarzyszyła troska o różne aspekty pragmatyki służbowej, bowiem w orbicie zainteresowań ZK leżały przepisy regulujące prawa i obowiązki pracowników szkoły – nauczycieli prowadzących lekcje religii, zwłaszcza w urzędach państwowych. I nie chodziło tu wyłącznie o różnego typu świadczenia materialne na rzecz katechetów, ale

przede wszystkim o wspieranie ich w dążeniu do zagwarantowania uczniom nauczania religijnego we wszystkich rodzajach szkół, i to w każdej klasie, oraz do zabezpieczenia im praktyk religijnych w ramach zajęć szkolnych, a także rozciągnięcia wychowania religijno-moralnego poza teren szkół. Związek reprezentował w tym zakresie interesy licznych środowisk katechetycznych Galicji, interweniując w organach władzy ustawodawczej i wykonawczej. Do tego celu wykorzystywał też administrację kościelną (konsystorz), mając nadzieję, że wzmocni to siłę oddziaływania i finalnie przyniesie oczekiwane rezultaty.

Trzeba jednak stwierdzić, że zarówno akcje związane z zabezpieczeniem interesów swoich członków oraz powszechności i ciągłości procesu edukacji i formacji religijnej, jak i formy doskonalenia zawodowego nie były jednak w pełni rozwinięte, raczej były to pierwsze impulsy, które miały przybrać jeszcze szerszą skalę w przyszłości. W omawianym okresie, a więc w pierwszej dekadzie istnienia ZK, w latach 1899–1909, ciągle trwała operacja tworzenia struktur organizacyjnych w Galicji. Trzeba było najpierw utworzyć oddziały terenowe w poszczególnych diecezjach, żeby w oparciu o KM rozpocząć działania statutowe zogniskowane na podnoszeniu zawodowych kompetencji katechetów. Faktycznie dopiero kolejna dekada stała się areną ich popularyzacji i ulepszania, niemniej jednak ta pierwsza była istotnym ogniwem tego procesu.

Bibliografia

- “II. Sprawozdanie Muzeum katechetycznego.” *Gazeta Kościelna*, January 18, 1907.
- “III. Sprawozdanie zarządu ‘Muzeum Katechetycznego’.” *Gazeta Kościelna*, January 31, 1908.
- “An unsere P. T. Leser!” *Christlich-pädagogische Blätter* 1, no. 1 (1878): 1–2.
- Bednarczyk, Piotr. “Ks. Walenty Gadowski w walce o lepszą metodę nauczania religii.” In *Wkład ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956) w rozwój katechetyki*, edited by Józef Stala. Wydawnictwo UNUM, 2006.
- “Bibliografia.” *Gazeta Kościelna*, January 31, 1908.
- Bilczewski, Józef. “Katecheta szkoły średniej jako duszpasterz uczniów.” *Gazeta Kościelna*, June 12, 1908.
- Bilczewski, Józef. “Katecheta szkoły średniej jako duszpasterz uczniów.” *Gazeta Kościelna*, June 19, 1908.
- Bilczewski, Józef. “Katecheta szkoły średniej jako duszpasterz uczniów.” *Gazeta Kościelna*, June 26, 1908.
- Bilczewski, Józef. “Katecheta szkoły średniej jako duszpasterz uczniów.” *Gazeta Kościelna*, July 3, 1908.
- Bilczewski, Józef. “Katecheta szkoły średniej jako duszpasterz uczniów.” *Gazeta Kościelna*, July 10, 1908.

- Bukowski, Julian, ed. *Pamiętnik Igo Zjazdu XX. Katechetów w Krakowie 27. 28. 29. sierpnia 1895 r.* Drukarnia Władysława Ludwika Anczyca i Spółki, 1896.
- Bystrzynowski, Antoni. "O nauczaniu Biblii." *Gazeta Kościelna*, July 1, 1907.
- Bystrzynowski, Antoni. "O nauczaniu Biblii." *Gazeta Kościelna*, July 19, 1907.
- Bystrzynowski, Antoni. "O nauczaniu Biblii." *Gazeta Kościelna*, July 26, 1907.
- Bystrzynowski, Antoni. "O nauczaniu Biblii." *Gazeta Kościelna*, August 2, 1907.
- Ceglarek, Roman. "History of the Congresses of Teaching Priests in the Kingdom of Poland (1906–1917)." *Poznańskie Studia Teologiczne* 41 (2022): 201–23. <https://doi.org/10.14746/pst.2022.41.11>.
- Ceglarek, Roman. "Nauczanie i wychowanie religijne w założeniach trzeciego zjazdu prefektów szkolnych Królestwa Polskiego (1907)." *Seminare: Poszukiwania naukowe* 43, no. 2 (2022): 13–24. <https://doi.org/10.21852/sem.2022.2.01>.
- Ceglarek, Roman. "Pierwszy zjazd katechetyczny prefektów szkolnych Królestwa Polskiego w Częstochowie." *Częstochowskie Studia Teologiczne* 48 (2021): 11–27. <https://doi.org/10.53120/czst.2021.11-27>.
- Chrząszcz, Czesław. *Wychowawcy elit: Działalność katechetów galicyjskich szkół średnich w latach 1867–1918*. Wydawnictwo M, 2014.
- "Czy nam potrzeba osobnego pisma dla katechetyki i pedagogiki?" *Gazeta Kościelna*, December 9, 1910.
- Daniluk, Mirosław. "Gazeta Kościelna." In *Encyklopedia katolicka*, vol. 5, edited by Ludomir Bienkowski et al. Towarzystwo Naukowe KUL, 1989.
- "Drugi Zjazd dyecezyalny Katechetów dyecezyi przemyskiej." *Gazeta Kościelna*, May 21, 1909, 272ab.
- Dziesięciolecie Polskiego Muzeum Szkolnego we Lwowie: 1903–1913*. Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych Związkowa Drukarnia, 1913.
- "Echo z I. Zjazdu katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny* 2, no. 5 (1898): 87–89.
- Gabryl, Franciszek. "O duszy zwierzęcej." *Przegląd Polski* 41, no. 166 (1907): 35–61.
- Gadowski, Walenty. "Katechetischer Kursus in Lemberg." *Christlich-pädagogische Blätter* 30, no. 3 (1907): 71–72.
- Gadowski, Walenty. "Eine Katechismusprobe." *Christlich-pädagogische Blätter* 30, no. 11 (1907): 289–91.
- [Gadowski, Walenty]. "Krytyka metody monachijskiej." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 16 (1907): 607–10.
- [Gadowski, Walenty]. "Monachijska metoda katechetyczna." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 3 (1907): 88–92.
- [Gadowski, Walenty]. "Nauka religii w szkołach zawodowych i przemysłowych." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 15 (1900): 357–61.
- Gadowski, Walenty. "Das neue Katechetengesetz für Galizien." *Christlich-pädagogische Blätter* 32, no. 12 (1909): 328–31.
- G[adowski], W[alenty]. "Notatki z podróży." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 21 (1905): 658–63.
- Gadowski, Walenty. "Pierwszy zjazd XX. Prefektów w Kongresówce." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 10, no. 9 (1906): 283–87.
- [Gadowski, Walenty]. "Plan nauki religii w Królestwie Polskim." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 13 (1907): 491–98.

- [Gadowski, Walenty]. "Plan nauki religii w Królestwie Polskim." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 14 (1907): 536–39.
- [Gadowski, Walenty]. "Plan nauki religii w Królestwie Polskim." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 15 (1907): 583–86.
- Gadowski, Walenty. "Ein Wort zur Klärung der Methodenfrage." *Christlich-pädagogische Blätter* 30, nos. 7–8 (1907): 181–82.
- Gadowski, Walenty. *Wspomnienia katechety*, edited by Adam Solak. Wydawnictwo Naukowe PAT, 2002.
- Gadowski, Walenty. "Z dziejów Dwutygodnika Katechetycznego," *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 15, no. 11 (1910): 385–393.
- Gadowski, Walenty. "Zur Katechismusreform." *Christlich-pädagogische Blätter* 31, no. 11 (1908): 297–300.
- Gerstmann, Adam. "Drugi kurs pedagogiczno-katechetyczny we Wiedniu." *Gazeta Kościelna*, March 13, 1908.
- Gerstmann, Adam. "Trzeci kurs katechetyczny w Monachium." *Gazeta Kościelna*, September 24, 1909.
- [Golba, Franciszek]. "Stanowisko wychowawcy wobec doktryn Lutosławskiego." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 7, no. 9 (1903): 286–89.
- "Gorliwy katecheta." *Gazeta Kościelna*, October 12, 1906.
- "Gorliwy katecheta." *Gazeta Kościelna*, October 19, 1906.
- "Gorliwy katecheta." *Gazeta Kościelna*, November 2, 1906.
- Göttler Joseph, ed. *Dritter Münchener Katechetischer Kurs*. Verlag des Jos. Kösel'schen Buchhandlung, 1910.
- Göttler Joseph, ed. *Der Münchener Katechetische Kurs 1905*. Kösel-Verlag, 1906.
- Göttler Joseph, ed. *Der Münchener Katechetische Kurs 1907*. Verlag des Jos. Kösel'schen Buchhandlung, 1908.
- Jasiński, Włodzimierz. "Ruch pedagogiczno-katechetyczny w 1908 r. zagranicą." *Ateneum Kapłańskie* 1, no. 1 (1909): 348–55.
- Jeż, Mateusz. "O uświadomieniu młodzieży pod względem płciowym." *Gazeta Kościelna*, February 22, 1907.
- Jeż, Mateusz. "O uświadomieniu młodzieży pod względem płciowym." *Gazeta Kościelna*, March 1, 1907.
- Józefowicz, Feliks. "Środki naukowe i metoda pogładowa przy nauczaniu religii." *Gazeta Kościelna*, August 16, 1907.
- Józefowicz, Feliks. "Środki naukowe i metoda pogładowa przy nauczaniu religii." *Gazeta Kościelna*, September 6, 1907.
- "Kapłan wobec najnowszych stosunków społecznych." *Gazeta Kościelna*, August 11, 1898.
- Kapuśniak, Artur. "Związek Księży Katechetów w Galicji." *Collectanea Historica* 2, no. 1 (2003): 38–52.
- "Katecheta w stosunku do młodzieży." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 10 (1907): 369–76.
- "Kolo Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 18 (1902): 514.
- "Korespondencje." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 4 (1900): 97–98.
- "Kronika." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 8, no. 2 (1904): 59.
- "Kronika Kościelna." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 3 (1905): 92–95.

- “Kronika Kościelna.” *Gazeta Kościelna*, January 12, 1905.
- Kubik, Władysław. *Rozwój myśli dydaktycznej w polskiej literaturze katechetycznej w latach 1895–1970*. ATK, 1987.
- “Kurs katechetyczny.” *Currenda* 50, no. 1 (1905): 1.
- “Kurs katechetyczny.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, nos. 18–19 (1905): 597.
- “Kurs katechetyczny.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 21 (1905): 663.
- “Kurs katechetyczny.” *Muzeum* 23, no. 1 (1907): 205–6.
- “Kurs katechetyczny w Monachium.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 20 (1905): 628–30.
- “Kurs Katechetyczny w Monachium.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 13, no. 10 (1909): 822.
- “Kurs katechetyczny we Lwowie.” *Gazeta Kościelna*, February 22, 1907.
- “Kurs pedagogiczno-katechetyczny w Wiedniu.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 2 (1908): 77–78.
- “Kurs pedagogiczno-katechetyczny w Wiedniu.” *Kronika Diecezji Przemyskiej* 8, no. 1 (1908): 39–40.
- Loidl, Franz. “Panholzer Johann, Seelsorger.” In *Österreichisches biographisches Lexikon, 1815–1950*, edited by Eva Obermayer-Marnach, vol. 7. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978.
- “Memoriał Związku Katechetów w sprawie nauki religii.” *Gazeta Kościelna*, May 30, 1901.
- “Mowa J. E. X. Arcybiskupa Dr. Józefa Bilczewskiego wypowiedziana w Sejmie 14-go b. m.” *Gazeta Kościelna*, February 16, 1907.
- “Na kurs katechetyczny!” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 3 (1907): 81.
- “Na kursie katechetycznym w Monachium.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 14, no. 2 (1909): 77.
- “Najnowsze Katechizmy.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 7 (1907): 273–82.
- “Nauczanie dogmatyki szczegółowej.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 11 (1907): 409–15.
- “Nauka dziejów Kościoła w szkołach średnich.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 8 (1907): 307–10.
- “O historii katechezy w Polsce.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 5 (1907): 195–99.
- “O metodach katechizowania.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 9 (1907): 345–50.
- “O nauce religii i stanowisku Ks. Katechetów. Mowa ks. Biskupa przemyskiego Józefa Seba-
styana Pelczara.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 2, no. 14 (1902): 360–65.
- “O nauce religii i stanowisku Ks. Katechetów. Mowa ks. Biskupa przemyskiego Józefa Seba-
styana Pelczara.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 2, no. 15 (1902): 397–402.
- “O nauczaniu etyki.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 12 (1907): 459–62.
- “O nauczaniu religii w szkołach ludowych (Na tle kursu katechetycznego w Wiedniu).” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 11 (1905): 356–62.
- “O nauczaniu religii w szkołach ludowych (Na tle kursu katechetycznego w Wiedniu).” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, nos. 13–14 (1905): 423–28.
- “O różnicach między duszą ludzką a zwierzęcą.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 7 (1907): 258–61.

- “O stanowisku prawnem i o poborach XX. Katechetów szkół ludowych i wydziałowych.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 13 (1902): 347–52.
- “O transformizmie.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 6 (1907): 221–25.
- “Od Redakcyi.” *Dwutygodnik Katechetyczny* 3, no. 20 (1899): 420.
- “Od Redakcyi.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 14, no. 9 (1910): 343–44.
- “Od Redakcyi.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 14, no. 10 (1910): 383–84.
- Offele, Hans-Wolfgang. *Geschichte und Grundanliegen der sogenannten Münchener katechetischen Methode*. Deutschen Katechetenverein, 1961.
- “Pädagogisch-katechetischer Kurs in Wien.” *Schlesisches Pastorallblatt* 26, no. 3 (1905): 25–27.
- Pechnik, Aleksander. “Kurs katechetyczny we Lwowie.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 10, no. 19 (1906): 526–28.
- P[echnik], [Aleksander]. “Kurs katechetyczny we Lwowie.” *Gazeta Kościelna*, January 11, 1907.
- Pechnik, Aleksander. “O ile katecheta może i powinien przy nauczaniu w szkole średniej skorzystać z lektury świeckiej?” *Gazeta Kościelna*, June 14, 1907.
- Pechnik, Aleksander. “O ile katecheta może i powinien przy nauczaniu w szkole średniej skorzystać z lektury świeckiej?” *Gazeta Kościelna*, June 21, 1907.
- Pechnik, Aleksander. “O ile katecheta może i powinien przy nauczaniu w szkole średniej skorzystać z lektury świeckiej?” *Gazeta Kościelna*, June 28, 1907.
- Pechnik, Aleksander. “O ile katecheta może i powinien przy nauczaniu w szkole średniej skorzystać z lektury świeckiej?” *Gazeta Kościelna*, July 5, 1907.
- [Pechnik, Aleksander]. “O potrzebie wprowadzenia apologetyki do naszych szkół średnich.” *Gazeta Kościelna*, June 18, 1909.
- Pechnik, Aleksander. “Ostatnie rozprawy sejmowe o stanie szkół galicyjskich.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 18 (1902): 485–89.
- Pechnik, Aleksander. “Ostatnie rozprawy sejmowe o stanie szkół galicyjskich.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 19 (1902): 517–21.
- Pechnik, Aleksander, ed. *Pamiętnik pierwszego kursu katechetycznego we Lwowie*. Drukarnia Katolicka Józefa Chęcińskiego, 1908.
- P[echnik], [Aleksander]. “W obronie pierwszego kursu katechetycznego.” *Gazeta Kościelna*, April 12, 1907.
- P[echnik], [Aleksander]. “W obronie pierwszego kursu katechetycznego.” *Gazeta Kościelna*, April 19, 1907.
- Pechnik, Aleksander. “W sprawie Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, May 18, 1906.
- “Pismo ks. Aleksandra Pechnika Prezesa Związku Katechetów do Konsystorza Metropolitalnego”, 1908, Katecheci, katecheza. Koło Katechetów, Archiwum Archidiecezji Lwowskiej Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, Kraków.
- “Plan nauki religii rzym. katol.” Katecheci, katecheza. Koło Katechetów. Archiwum Archidiecezji Lwowskiej Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, Kraków.
- “Po wiecu.” *Dwutygodnik Katechetyczny* 1, no. 13 (1897): 231–34.
- “Pod rozwałę zjazdowi katechetów we Lwowie.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 10, no. 22 (1906): 645–48.
- “Pod rozwałę zjazdowi katechetów we Lwowie.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 10, no. 23 (1906): 682–85.
- Podwin, Adam. “O stosunku katechety do młodzieży.” *Gazeta Kościelna*, March 1, 1907.
- Podwin, Adam. “O stosunku katechety do młodzieży.” *Gazeta Kościelna*, March 8, 1907.

- Podwin, Adam. "O stosunku katechety do młodzieży." *Gazeta Kościelna*, March 15, 1907.
- Podwin, Adam. "O stosunku katechety do młodzieży." *Gazeta Kościelna*, March 22, 1907.
- Podwin, Adam. "O stosunku katechety do młodzieży." *Gazeta Kościelna*, March 29, 1907.
- "Pokłosie z kursu i wiecu katechetycznego." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 6 (1907): 242.
- "Polskie Muzeum szkolne we Lwowie." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 7, no. 24 (1903): 754–55.
- Poręba, Bogusław. "Ks. Walenty Gadowski – twórca ruchu katechetycznego." In *Wkład ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956) w rozwój katechetyki*, edited by Józef Stala. Wydawnictwo UNUM, 2006.
- Poręba, Piotr. "Naukowe podstawy pedagogiki ks. Walentego Gadowskiego." In *Wkład ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956) w rozwój katechetyki*, edited by Józef Stala. Wydawnictwo UNUM, 2006.
- "Posiedzenie przemyskiego Koła XX. Katechetów." *Echo Przemyskie* 14, no. 50 (1909): 2.
- "Program drugiego kursu pedagogiczno-katechetycznego we Wiedniu." *Gazeta Kościelna*, January 24, 1908.
- "Program kursu katechetycznego we Lwowie." *Gazeta Kościelna*, January 25, 1907.
- "Protokół 14. posiedzenia, 5. sesyi, VII. peryodu Sejmu galicyjskiego z dnia 30. kwietnia 1900 roku." In *Protokoły z 5. sesyi VII. peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z W. Księstwem Krakowskiem w roku 1899/1900. Posiedzenie 1–19 od 29. grudnia 1899 do 5 maja 1900*. Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1900.
- "Przed zjazdem." *Dwutygodnik Katechetyczny* 1, no. 12 (1897): 209–10.
- "Przemówienie J. E. Najprz. X. Arcybiskupa Dr. Józefa Bilczewskiego, przy rozpoczęciu kursu katechetycznego we Lwowie dnia 4. lutego b. r." *Gazeta Kościelna*, February 22, 1907.
- "Rekolekcye dla WW. XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, December 18, 1908.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 3, no. 12 (1899): 255.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 16 (1902): 451.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 7, nos. 12–14 (1903): 451.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 8, no. 12 (1904): 435.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 8, no. 18 (1904): 547.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 11 (1905): 383.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, nos. 13–14 (1905): 447.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, nos. 18–19 (1905): 597.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 10, no. 21 (1906): 622.
- "Rekolekcye dla XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 14 (1907): 557.

- “Rekollekcyje dla XX. katechetów.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 2 (1908): 76.
- „Rekollekcyje dla XX. Katechetów.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 12 (1908): 476.
- “Rekollekcyje dla XX. Katechetów.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 13, no. 10 (1909): 822.
- “Rekollekcyje katechetów w Tuchowie.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 14, no. 2 (1909): 77.
- “Rekollekcyje XX. katechetów.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 7, no. 20 (1903): 645.
- “Der Religionslehrer an Mittelschulen als Studentenseelsorger.” *Monatsblätter für den katholischen Religionsunterricht an höheren Lehranstalten* 10, no. 10 (1909), 313–30.
- “Roczne sprawozdanie Muzeum katechetycznego.” *Gazeta Kościelna*, December 28, 1905.
- “Roczne sprawozdanie Muzeum katechetycznego we Lwowie.” *Kronika Dyecezyi Przemyskiej* 6, no. 2 (1906): 124–26.
- Sieniatycki, Maciej. “Jak uczyć dogmatyki szczegółowej w szkołach średnich.” *Gazeta Kościelna*, May 3, 1907.
- Sieniatycki, Maciej. “Jak uczyć dogmatyki szczegółowej w szkołach średnich.” *Gazeta Kościelna*, May 10, 1907.
- Sieniatycki, Maciej. “Jak uczyć dogmatyki szczegółowej w szkołach średnich.” *Gazeta Kościelna*, May 24, 1907.
- Sieniatycki, Maciej. “Jak uczyć dogmatyki szczegółowej w szkołach średnich.” *Gazeta Kościelna*, May 31, 1907.
- S[ieniatycki], Maciej. “Rekollekcyje dla Księży Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, June 23, 1898.
- “Skrzynka na listy.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 3 (1905): 96.
- “Skrzynka na listy.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 3 (1907): 120.
- “Skrzynka na listy.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 4 (1907): 163.
- “Skrzynka na listy.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 15 (1907): 600.
- “Skrzynka na listy.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 14, no. 9 (1910): 344.
- “Spowiednik jako lekarz z grzechu samogwałtu.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 3 (1908): 109–11.
- “Sprawozdanie z II. zjazdu katechetów.” *Dwutygodnik Katechetyczny* 1, no. 13 (1897): 243–45.
- “Sprawozdanie z posiedzeń sekcyjnych na II. zjeździe katechetów.” *Dwutygodnik Katechetyczny* 1, no. 14 (1897): 256–59.
- “Sprawozdanie Zarządu Muzeum katechetycznego (1905–1908).” *Gazeta Kościelna*, March 5, 1909.
- Stach, Piotr, ed. *X. Aleksander Pechnik. Wspomnienia o jego życiu i dziełach*. Towarzystwo „Biblioteka Religijna” we Lwowie, 1935.
- Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego, 1899, f. 146, op., 25a, nr 10. Namiestnictwo Galicji miasto Lwów. Oddział Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Lwów.
- Szydelski, Szczepan. “Kurs katechetów we Lwowie.” *Muzeum* 23, no. 1 (1907): 440–48.
- Szydelski, Szczepan. “Nauka religii w lwowskich szkołach przemysłowych wieczornych.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 13, no. 3 (1908): 107–12.
- Szydelski, Szczepan. “Nauka religii w lwowskich szkołach przemysłowych wieczornych.” *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 13, no. 4 (1908): 147–51.

- Szydelski, Szczepan. "W sprawie kursu katechetów." *Gazeta Kościelna*, June 8, 1906.
- Ślepicki, Marcei. "O katechizmach najnowszych." *Gazeta Kościelna*, August 9, 1907.
- Ślepicki, Marcei. "O katechizmach najnowszych." *Gazeta Kościelna*, August 23, 1907.
- Ślepicki, Marcei. "O metodzie nauczania katechizmu." *Gazeta Kościelna*, September 20, 1907.
- Ślepicki, Marcei. "O metodzie nauczania katechizmu." *Gazeta Kościelna*, September 27, 1907.
- "Uchwała o wynagrodzeniu za udzielanie nauki religii w szkołach ludowych, uchwalona w Sejmie naszym 2 b. m." *Gazeta Kościelna*, November 13, 1908.
- "Uświadomienie płciowe." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 12 (1907): 472-74.
- "W imię Boże!" *Dwutygodnik Katechetyczny* 1, no. 1 (1897): 1.
- "W sprawie II. zjazdu księży katechetów." *Gazeta Kościelna*, May 27, 1897.
- "W sprawie II. Zjazdu XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny* 1, no. 11 (1897): 205-6.
- "W sprawie III. wieceu XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 5, no. 2 (1901): 33-35.
- "W sprawie III. wieceu XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 5, no. 4 (1901), 85-87.
- "W sprawie III. wieceu XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 8, no. 8 (1904), 242-44.
- "W sprawie kursu katechetów." *Gazeta Kościelna*, June 15, 1906.
- "W sprawie kursu katechetycznego." *Gazeta Kościelna*, January 31, 1908.
- "W sprawie muzeum katechetycznego." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 11, no. 10 (1907): 386-91.
- "W sprawie rekolekcji dla katechetów" *Dwutygodnik Katechetyczny* 2, no. 11 (1898): 204.
- "W sprawie stowarzyszenia katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny* 3, no. 1 (1899): 19-20.
- Waiss, Kazimierz. "O rozwoju gatunków." *Gazeta Kościelna*, March 29, 1907.
- Waiss, Kazimierz. "O rozwoju gatunków." *Gazeta Kościelna*, April 5, 1907.
- Waiss, Kazimierz. "O rozwoju gatunków." *Gazeta Kościelna*, April 19, 1907.
- Waiss, Kazimierz. "O rozwoju gatunków." *Gazeta Kościelna*, April 29, 1907.
- "Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 15, no. 4 (1910): 149-52.
- "Wiec XX. Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 9 (1900): 223-24.
- "Wynagrodzenie za naukę religii." *Gazeta Kościelna*, September 25, 1908.
- "Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 7 (1908), 264-68.
- "Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 8 (1908): 308-13.
- "Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 9 (1908): 341-47.
- "Z II. kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 12, no. 11 (1908): 416-22.
- "Z Koła ks. Katechetów we Lwowie." *Gazeta Kościelna*, March 23, 1906.
- "Z Koła tarnowskiego XX. katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 5, 1909.
- "Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 5 (1905): 156-60.
- "Z kursu pedagogiczno-katechetycznego w Wiedniu." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 9, no. 6 (1905): 186-88.

- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, January 31, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, October 2, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, October 9, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, October 16, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 20, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 27, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, December 11, 1908.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, January 8, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, March 5, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, May 7, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, May 14, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, October 8, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, October 15, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, October 22, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 12, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 19, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 25, 1910.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 26, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, December 10, 1909.
- "Z lwowskiego Koła XX. Katechetów." *Gazeta Kościelna*, December 24, 1909.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 2 (1900): 42–43.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 3 (1900): 67–69.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 4 (1900): 93–97.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 7 (1900): 174–75.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 8 (1900): 195–96.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 11 (1900): 272.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 12 (1900): 295–96.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 4, no. 18 (1900): 425–26.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 5, no. 3 (1901): 83–84.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 5, no. 5 (1901): 138–39.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 5, no. 12 (1901): 310–11.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 5, no. 13 (1901): 331–32.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 7 (1902): 182–85.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 6, no. 12 (1902): 322.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 7, no. 7 (1903): 226–27.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 8, no. 21 (1904): 641–42.
- "Ze Związku Katechetów." *Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski* 8, no. 24 (1904): 745–46.
- "Ze Związku katechetów." *Gazeta Kościelna*, March 15, 1900.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, May 24, 1900.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, July 5, 1900.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, November 1, 1900.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, December 13, 1900.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, February 14, 1901.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, May 30, 1901.
- "Ze Związku Katechetów." *Gazeta Kościelna*, January 16, 1902.

- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, February 13, 1902.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, February 27, 1902.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, May 15, 1902.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, November 20, 1902.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, January 29, 1903.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, February 12, 1903.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, March 5, 1903.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, December 3, 1903.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, March 31, 1904.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, November 3, 1904.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, February 2, 1905.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, February 23, 1905.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, June 8, 1905.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, June 22, 1906.
- “Ze Związku katechetów.” *Gazeta Kościelna*, March 5, 1909.
- “Ze Związku Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, February 25, 1910.
- “Ze Związku XX. Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, March 23, 1905.
- “Ze Związku XX. Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, June 8, 1905.
- “Ze Związku XX. Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, November 23, 1905.
- Zenner, Alpis. “100 Jahre Katechetische Blätter.” *Katechetische Blätter* 100, no. 1 (1975): 1–4.
Der zweite pädagogisch-katechetische Kurs in Wien, 16.–29. Februar 1908. Vollständiger Bericht.
Verlag von Heinrich Kirsch, 1908.
- “Związek Katechetów.” *Ateneum Kapłańskie* 1, no. 1 (1909): 452–53.
- “Związek Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, January 11, 1900.
- “Związek Katechetów.” *Gazeta Kościelna*, January 25, 1900.

ROMAN CEGLAREK (KS. DR HAB.) – wykładowca Akademii Katolickiej w Warszawie, wykładowca, katechetyk; w swoich badaniach koncentruje się na historii katechezy w Królestwie Polskim i Galicji oraz w II Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem organizacji edukacji religijnej, programów nauczania religii, stowarzyszeń katechetów (prefektów szkolnych), kursów i zjazdów katechetycznych.